مجلهٔ حقوقی، نشریهٔ مرکز امور حقوقی بین المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری شمارهٔ سی و پنجم، ۱۳۸۵، صص ۱۹۳_۱۹۳

سير تحول حقوق مؤلف در جامعهٔ بين المللي

محسن قاسمی*

فهرست مطالب

| ۴ | چکی <i>د</i> ه |
|----|--|
| ۵ | مقدمه |
| ۶ | خش اول: کنوانسیون برن ۱۸۸۶ |
| ۶ | الف: تاریخچه و کلیات |
| Υ | ب: اَثار مورد حمایت |
| ٨ | ۱_ اهمیت شکل و صورت خارجی اثر |
| ٨ | ۲_ حصری نبودن موارد مذکور |
| ٩ | ۳_ ذکر آثار علمی در کنار آثار ادبی و هنری |
| ٩ | ۴_ ویژگی اَثار هنری کاربردی |
| ١. | ۵_ آثار مشتق شده |
| ١. | عـ متون رسمی و اَثار شفاهی |
| 17 | ج: اصول حمایت از آفرینشهای علمی، ادبی و هنری |
| 17 | ۱_ اصل رفتار ملی |
| ١٧ | ۲_ اصل حمایت بدون تشریفات |
| ١٧ | ۳_ اصل خلاقیت و نواَوری |

^{*.} دانشجوی مقطع دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تهران و عضو هیأت علمی دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

| ١٨ | د: انواع حقوق پدیداَورنده |
|-----|---|
| 19 | ۱_ حقوق غیرمالی یا اخلاقی |
| 71 | ۲_ حقوق مالی |
| ۲۵ | هــ : مدت حمایت از حقوق پدیداَورنده |
| 78 | و: مقررات وضع شده به نفع کشورها <i>ی</i> در حال توسعه |
| ٣٠ | بخش دوم: کنوانسیون جهانی ژنو ۱۹۵۲ |
| ٣٠ | الف: علل انعقاد |
| ٣١ | ب: آثار مورد حمایت |
| ٣١ | ج: اصول حمایت از آثار علمی، ادبی و هنری |
| ٣١ | ۱_ اصل رفتار ملی |
| ٣٢ | ۲_ اصل تشریفات |
| ٣٢ | د: حقوق پدیدآورندگان و محدودیتهای آن |
| ٣٣ | هــ : مدت حمایت از حقوق پدیدآورنده |
| mk | بخش سوم: کنوانسیون جهانی پاریس ۱۹۷۱ |
| mk. | الف: علل انعقاد |
| ٣۵ | ب: آثار مورد حمایت |
| ۳۵ | ج: اصول حمایت از آثار علمی، ادبی و هنری |
| ۳۵ | د: حقوق پدیدآورنده و محدودیتهای آن |
| ۳۷ | هــ : مدت حمایت |
| 77 | بخش چهارم: موافقتنامه تریپس ۱۹۹۴ |
| 77 | الف: علل انعقاد |
| ٣٩ | ب: ارتباط با کنوانسیونهای حق مؤلف |
| ٣٩ | ج: اَثار مورد حمایت |
| ۴. | د: اصول حمایت |
| 41 | هــ : حقوق پدیدآورندگان |
| 47 | و: مدت حمایت |
| ۴۳ | ز: مقررات مربوط به کشورهای درحال توسعه |
| | |
| 44 | بخش پنجم: معاهدهٔ حق مؤلف وایپو ۱۹۹۶ |
| | ۱۴۸ 💸 مجلهٔ حقوقی / شمارهٔ سی و پنجم |

Archive of SID

| 44 | الف: علل انعقاد |
|----|------------------------------------|
| 44 | ب: نواَوریهای این معاهده |
| 44 | ۱_ توسعه آثار ادبی، هنری تحت حمایت |
| 44 | ۲_ توسعه حقوق پدیداَورندگان |
| ۴۵ | ۳_ تعهدات کشورهای عضو |
| ۴۵ | نتیجه گیری |

چکیده

سیر تحول قواعد بین المللی حقوق مؤلف نشان می دهد که جامعه بین المللی سعی دارد در عین تأمین حداکثر حقوق پدیداً ورندگان آثار فکری، علمی، ادبی و هنری، بهرهمندی تمام کشورهای جهان از دست آوردهای مادی و معنوی این گونه پدیده ها را که برای پیشرفت و توسعه ملتها در زمینه های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ضروری و لازم است، تضمین نماید:

۱_ با پرهیز از ارائه تعریفی ثابت از آثار علمی، ادبی و هنری و با اکتفا به ذکر تمثیلی مصادیق شایع این پدیدهها، امکان حمایت از تمام انواع جدید این گونه آفرینشهای فکری فراهم شده است.

۲_ با وضع اصل رفتار ملی، لزوم مساوات و پرهیز از تبعیض در حمایت از آثار خارجی مورد تأکید قرار گرفته است.

۳_ کشورهای متعاهد اصولاً حق عدول از حداقلهای تعیین شده برای حمایت از حقوق مالی و غیرمالی یدیدآورندگان را ندارند.

۴ با پیش بینی کردن حق شرط (رزرو) در برخی موارد و نیز وضع تدریجی و پیشروندهٔ مقررات قابل توجه به نفع کشورهای در حال توسعه، زمینهٔ الحاق آنها به کنوانسیونهای بین المللی حقوق مؤلف، بیش از پیش فراهم شدهاست.

مقدمه

رشد و گسترش حیرتانگیز آفرینشهای فکری، علمی، ادبی و هنری در سدههای اخیر، تحول و پیشرفت وسایل و ابزار انتشار، تکثیر، اطلاعرسانی و ارتباطات و نیز توسعه مبادلات فرهنگی میان کشورها، جامعه بینالمللی را بر آن داشت که در سطح فراملی، اقدام به پیشبینی قواعد حقوقی لازم برای حمایت از حقوق مالی و معنوی پدیدآورندگان این گونه آثار فکری نماید و در این راستا، در سالهای ۱۸۸۶، ۱۸۸۶ و ۱۹۷۱ سه کنوانسیون بینالمللی برن، ژنو و پاریس در مورد حقوق مؤلف انعقاد یافت و سپس موافقتنامه «تریپس» راجع به جنبههای تجاری حقوق مالکیت فکری به سال ۱۹۹۴ طی سند نهایی مذاکرات دور اروگوئه به مجموعهٔ مقررات سازمان تجارت جهانی اضافه گردید و سرانجام در سال ۱۹۹۶، معاهده حقوق مؤلف (کپیرایت) سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) منعقد گردید.

درحال حاضر شمار زیادی از کشورها به تمام یا برخی از این کنوانسیونها و معاهده و موافقتنامه مزبور پیوستهاند و برخی نیز بنا به عللی هنوز به آنها ملحق نشدهاند و کشورمان نیز یکی از آنها است. حال آنکه اولاً مشارکت در زندگی بینالمللی و زیستن در جامعه جهانی کنونی به عنوان عضوی مؤثر و فعال منوط به پذیرش و رعایت نظم حقوقی عقلایی حاکم در آن است، ثانیاً حمایت از حقوق پدیدآورندگان ایرانی آثار فکری علمی، ادبی و هنری در سطح بینالمللی جز با پیوستن به کنوانسیونها و معاهدات و موافقتنامههای بینالمللی حق مؤلف امکان پذیرش موافقتنامه شد و ثالثاً پیششرط عضویت کشورها در سازمان تجارت جهانی (W.T.O) پذیرش موافقتنامه «تریپس» است و الحاق به سایر کنوانسیونها و معاهدات بینالمللی حق مؤلف نیز می تواند به حصول اجماع برای پذیرش ایران در این سازمان، کمک کند.

از این رو در نوشتار حاضر تلاش می کنیم سیر تحول موازین و قواعد حقوقی بین المللی حاکم بر آفرینش های فکری، علمی، ادبی، هنری را با تکیه بر کنوانسیون برن که شالوده و اساس سایر کنوانسیون ها و معاهدات و موافقتنامه های بین المللی حق مؤلف است بررسی نماییم.

^{1.} Droit d'auteur = Copyright.

۲. حقوق مالکیت صنعتی و تجاری که نوع دیگری از آفرینشهای فکری است و اختراعات و طرحها و علائم صنعتی و تجاری را در بر می گیرد از موضوع این نوشتار خارج است. برای مطالعه تفصیلی در این نوشتار رک. دکتر عبدالحمید شمس، حقوق مالکیت بر علائم تجاری و صنعتی، چ ۱، سمت، ۱۳۸۲.

بخش اول کنوانسیون برن ۱۸۸٦

الف: تاریخچه و کلیات

این کنوانسیون که در ۹ سپتامبر ۱۸۸۶ در برن منعقد گردید، منجر به افول قراردادهای دو جانبه حمایت از حقوق پدیدآورندگان آثار فکری ادبی و هنری شد و خود به عنوان یک سند بین المللی معتبر و مستحکم، نقش تضمین کننده حقوق مالی و غیرمالی ناشی از این گونه آفرینشهای فکری را به عهده گرفت.

این سند که ادامه دهندهٔ راه و هدف انجمن ادبی و هنری بینالمللی تأسیس شده در ۱۸۷۸ میلادی است، † سطح بالاتری از حمایت را به پدیدآورندگان اعطاء کرده و تضمین بیشتر و موثرتری فراهم ساخته است. فلسفه وجودی این کنوانسیون را «کلود مازویه» $^{\Delta}$ چنین بیان کرده است:

«گسترش و پیشرفت مستمر ابزار و وسایل انتشار، تکثیر و استفاده از آثار فکری و نیز توسعه و تحول مبادله فرهنگی بین کشورها، مستلزم این بود که حقوق پدیدآورنده نه تنها از طریق قوانین داخلی، بلکه در سطح بینالمللی نیز مورد حمایت قرار گیرد و کنوانسیون برن این هدف را برآورده کرد چرا که مطابق اصول مندرج در آن، آثار پدیدآورندگان هر یک از کشورهای عضو در سایر کشورهای عضو کنوانسیون، همانند پدیدآورندگان داخلی مورد حمایت قرار میگیرند».

اصولاً قواعد مندرج در کنوانسیون برن الزام آور بوده و کشورهای عضو نمی توانند در داخل قلمرو خود از آنها عدول کنند مگر در موارد خاصی که حق رزرو (شرط) پذیرفته شده باشد. متن اصلی این کنوانسیون از زمان انعقاد تاکنون به کرات مورد تجدید نظر قرار گرفته است که از اهم آنها می توان سند برلن ۱۹۴۸، سند رم ۱۹۲۸، سند بروکسل ۱۹۴۸، سند استکهلم ۱۹۶۷، و سند پاریس ۱۹۷۱ را انام برد. ۱ - 198۷

- 3. Berne.
- 4. Association littéraire et artistique internationale en 1878.
- 5. Claude Masouyé.
- **6.** C.Masouyé, Guide de la convention de Berne, Genève, O.M.P.I., 1978, p. 5.
- 7. Acte de Berlin.
- 8. Acte de Rome.
- **9.** Acte de Bruxelles.
- 10. Acte de Stockholm.
- 11. Acte de Paris.

این نکته قابل ذکر است که گرچه سند ۱۸۸۶ اصل رفتار ملی را در برداشت اما انجام تشریفات حاکم در کشور مبدأ اثر را لازم دانسته بود و قواعد مربوط به حقوق حداقل نیز فقط حق ترجمه را در بر می گرفت، اما تجدید نظرهای بعدی به منظور اصلاح نقایص و تقویت حمایت از حقوق پدیدآورندگان صورت گرفت، در نتیجه به سال ۱۹۰۸، اعضاء کنوانسیون برن در شهر برلن بر حذف اصل لزوم رعایت تشریفات توافق کردند، در سند رم به سال ۱۹۲۸، حقوق غیرمالی پدیدآورنده نیز پذیرفته شد و حق مالی پخش رادیویی آ نیز به حقوق مالی اضافه گردید، در سند پدیدآورنده نیز پذیرفته شد. در سند سال ۱۹۶۷ استکهلم، گسترش جغرافیایی کنوانسیون در اولویت نیز در سند گنجانده شد. در سند سال ۱۹۶۷ استکهلم، گسترش جغرافیایی کنوانسیون در اولویت قواعد کلی ماهوی مربوط به حمایت از کشورهای در حال توسعه گردید و سرانجام اینکه نسخهبرداری ۱۹۷۵ در سند سال ۱۹۷۱ پاریس، درج گردید. اگم اکنون اساساً سند پاریس حاکم نسخهبرداری می گیرد اما برخی کشورهای عضو، کماکان عضو سند رم یا بروکسل یا برلن باقی ماندهاند. مقر کنوانسیون برن در ژنو بوده و اداره کننده آن، سازمان جهانی مالکیت فکی ی (O.M.P.I.) است. (O.M.P.I.)

ب: أثار مورد حمايت

براساس بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون برن، اصطلاح «آثار ادبی و هنـری» ۱ شامل تمام تولیدات ادبی، علمی و هنری صرف نظر از چگونگی شکل و صورت تجلی و ظهور آنهاست: آثاری نظیر کتاب، بروشورها و دیگر نوشتهها، کنفـرانسها، نطـقها، ۱۹ وعظها، ۲ آثار داستانی «دراماتیک»، موزیکال دراماتیک، ترکیبهای موزیکال همراه با کلام یا بـدون کـلام،

^{12.} H. Desbois, Caractères essentiels de la révision de Bruxelles de la convention de Berne, in Mélanges Marcel Plaisant, Sirey, Paris, 1960, p. 239.

^{13.} Radiodifusion.

^{14.} Droit de suite.

^{15.} reproduction.

^{16.} C. Masouyé, La convention de Berne depuis Stockholm: in Revue internationale de droit d'auteur, Janvier 1984, p. 3.

^{17.} Organisation mondiale de la propriété intellectuelle = (WIPO): Word Intelectual Property Organisation.

^{18.} Oeuvres littéraires et artistique.

^{19.} Allocutions.

^{20.} Sermons.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٥٣

آثار مربوط به رقص^{۲۱} و پانتومیمها، آثار سینمایی و آنچه توسط روشهای شبه سینمایی تولید شده است، ۲۱ آثار طراحی، ۲۳ نقاشی، ۲۹ معماری، ۲۵ مجسمه سازی، ۲۶ گراور، لیتوگرافی، آثار عکاسی و آنچه توسط روشهای مشابه آن تولید می شود، هنرهای ظریف و کاربردی، ۲۷ تصویرها، ۲۸ نقشه های جغرافیایی، طرحها و نقشه ها، ۲۹ کروکیها و آثار تجسمی ۳۰ مربوط به جغرافی، توپوگرافی (نقشه برداری)، آثار معماری و علمی همگی از مصادیق آثار فکری تحت حمایت کنوانسیون برن هستند.

۱_ ب_ ملاحظات مربوط به بند ۱ ماده ۲

این مقرره مستلزم ملاحظات گوناگونی است که به اختصار مورد بررسی قرار می گیرد:

۱_ اهمیت شکل و صورت خارجی اثر^{۳۱}

همچنان که در نظامهای حقوقی داخلی نیز پذیرفته شده است، آتجسم خارجی فکر و اندیشه در قالب صورت و شکل متناسب، شرط حمایت از آثار است و چنانکه «کلود مازویه» می گوید، باید فکر و اندیشه بهواسطه کلمات، نتها، طرحها و نظایر آن، تجلی و ظهور یابد چه این تجلی و ظهور است که قابل حمایت شدن است نه نفس اندیشه و فکر محض بدون آنکه صورت خارجی محسوس به خود گرفته باشد.

۲_ حصری نبودن موارد مذکور در این بند

آنچه که بهعنوان مصادیق آثار هنری و ادبی در این بند ذکر شده است، من باب تمثیل بوده و جنبه حصری ندارد. فلسفه این امر که مورد اقتباس بسیاری از سیستمهای حقوقی داخلی قرار گرفته ۳۳ این است که اشکال و صور جدیدی که بهواسطه پیشرفتهای علمی و فنی از زمان

- 21. Chorégraphiques.
- 22. Cinématographie.
- 23. Dessin.
- 24. Peinte.
- 25. Architecture.
- 26. Sclupture.
- **27.** Arts appliqués.
- **28.** Illustrations.
- **29.** Plans.
- **30.** Plastique.
- **31.** Forme.

۳۲. صفایی، دکتر سید حسین، **مقالاتی درباره حقوق مدنی و حقوق تطبیقی**، ج ۱، نشر میزان، ۱۳۷۵، ص ۷۲. **۳۳.** از جمله در حقوق ایران، مادهٔ ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸.

تصویب کنوانسیون به بعد به وجود می آیند و نیز آثار غیرقابل دریافت به وسیله چشم و گوش که به آنها فکر نمی شد ولی می توانند محصول فکر و اندیشه بشری به شمار آیند (نظیر عطرها)، خودبخود در زمرهٔ آثار تحت حمایت کنوانسیون قرار می گیرند. ۳۴

۳_ ذکر آثار علمی در کنار آثار ادبی و هنری

اصطلاح آثار ادبی و هنری، آثار علمی را نیز در برمی گیرد چرا که این گونه آثار نیز محصول فکر و اندیشهاند و به محض آنکه شکل قابل حمایت به خود بگیرند مشمول این کنوانسیون واقع می گردند.

٤_ ویژگی آثار هنری ظریف (کاربردی) ۳۰

درخصوص آثار هنری ظریف (کاربردی)، بند ۷ ماده ۲ مقرر داشته است که «قانونگذاران کشورهای عضو کنوانسیون می توانند حیطهٔ اجرای قوانین ناظر به آثار کاربردی نظیر طرحها و مدلهای صنعتی و نیز شرایط حمایت از این آثار را با لحاظ مقررات مواد ۷۴ این کنوانسیون تنظیم و تحدید نمایند. درخصوص آثار مورد حمایت منفرد نظیر طرحها و مدلها در کشور مبدأ نمی توان در دیگر کشورهای عضو چیزی جز حمایت خاص اعطا شده به این طرحها و مدلها در کشور مبدأ را درخواست نمود، با این همه، اگر چنین حمایت خاصی در کشور مبدأ صورت نگرفته باشد، این آثار هماند آثار هنری مورد حمایت خواهند بود».

این مقرره خاص بهواسطه این واقعیت است که نظامهای حقوقی داخلی اختلاف مشهودی با یکدیگر دارند:

برخی از دولتها دارای رژیم یا رژیمهای خاصی در مورد این نوع آفرینشهای فراگیر فکری هستند و برخی دیگر رژیمی جامع و فراگیر پیرامون حقوق مالکیت ادبی و هنری دارند که آفرینشهای فکری مذکور را هم در برمی گیرد. ازاینرو کنوانسیون برای رعایت این اختلافات قانونگذاران ملی را مخیر کرده است. از این امر چنین استنباط می شود که اگر تنها یک رژیم خاص در مورد هنرهای کاربردی (ظریف و اجرایی) در کشور مبدأ پیش بینی شده باشد، عمل متقابل الزامی است و در نتیجه نمی توان از دیگر دول عضو کنوانسیون درخواستی اضافه داشت، زیرا این امر که اثر مورد نظر در کشور خارجی بیشتر از کشور مبدأ مورد حمایت قرار گیرد یا تابع رژیم حقوقی متفاوتی باشد قابل قبول به نظر نمی آید.

برعكس، كنوانسيون دغدغه و اهتمام خود درخصوص حمايت حداقل از اين آثار را نـشان

^{34.} Claude Colombet, op.cit., p. 141-142.

^{35.} Arts appliqués.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٥٥

می دهد زیرا در ادامه مادهٔ مزبور مقرر داشته است:

«هنگامی که کشور مورد نظر، حمایت خاصی در مورد طرحها و مدلها ندارد، باید که آثار مربوط به هنرهای کاربردی را حداقل بهواسطه حقوق عام پدیدآورنده حمایت کند».

٥_ آثار مشتق شده٣٧

بندهای ۲ و ۳ ماده ۲ که ترجمهها، ^{۳۸} اقتباسها، ^{۳۹} تنظیم موسیقی ^{۴۹} و دیگر اشکال تغییر یافته یک اثر هنری یا ادبی و نیز مجموعههای آثار ادبی و هنری نظیر دائرة المعارفها ^{۴۹} و گلچینها ^{۴۹} را همانند اصل اثر به شرط عدم اضرار به حقوق پدیدآورنده مورد حمایت قرار می دهند جدای از بند ۱ آن نیستند. چنین آثار مشق شده از اصل یک اثر نیز مورد حمایت کنوانسیون هستند، چرا که متضمن نوعی خلاقیت، نوآوری و آفرینشند.

٦_ متون رسمی و آثار شفاهی

در بند ۴ ماده ۲ پیش بینی شده است که خود دول عضو کنوانـسیون مـی تواننـد حمایـت لازم برای متون رسمی از نوع تقنینی، اداری یا قضائی و نیز ترجمههای رسمی این نوع متـون را فراهم نمایند.

به طور کلی این نوع متون به خاطر ضرورت بهرهمندی عموم مردم از آنها از مشمول حمایت قوانین، رویههای قضائی و عرفهای داخلی نمی شوند.

درخصوص آثار شفاهی نیز طبق بند ۱ ماده ۲ مکرر، دول عضو می توانند، به طور کلی یا جزئی، گفتارها، سخنان سیاسی و سخنان اظهار شده طی محاکمات قضائی را استثناء کرده و از حمایت آنها صرف نظر کنند.

همچنین دول عضو مختارند که شرایط انتشار مطبوعاتی یا پخش رادیویی کنفرانسها، نطقها، وعظها و انواع دیگر آثار را تعیین نمایند و آنها را تابع رژیم خاصی قرار دهند به شرطی که استفاده مورد نظر از این آثار بهواسطه هدف اطلاع رسانی موجه باشد. قانونگذاران ملی اغلب از این اختیار استفاده کردهاند.

- **36.** Ibid.
- 37. Dérivées.
- **38.** Traduction.
- 39. Adaption.
- **40.** Arrangement du musique.
- 41. Encyclopédie.
- 42. Anthologie.
- **43.**Textes officiels oeuvres orales.

به عنوان مثال در فرانسه، طبق قانون ۱۱ مارس ۱۹۵۶، استثنایی موقت نسبت به حق پدیدآورنده درخصوص برخی گفتارها و سخنان پیش بینی شده و این استثناء از هنگامی واقع می شود که چنین سخنانی توسط مطبوعات یا تلویزیون به منظور اطلاع رسانی روزآمد، منتشر یا پخش می شوند.

کنوانسیون همچنین پیش بینی می کند که علی رغم مختار بودن قانونگذاران داخلی در مقرر کردن معافیت کامل یا جزئی از رعایت حقوق پدیدآورنده، وی از حق انحصاری جمعآوری آثار شفاهی مزبور در یک مجموعه برخوردار است.

همچنین اخبار روز یا وقایع گوناگونی که ویژگی اطلاع رسانی مطبوعاتی دارند مورد حمایت کنوانسیون نیستند. (بند ۸ ماده ۲) زیرا کنوانسیون بر این باور است که این تلاشهای ذهنی چنان نیست که بتوان آنها را اثری فکری دانست.

با این همه، قاعده مزبور، مقالات ماهوی چاپ شده در مطبوعات که متضمن اندیشه و تفکر درخصوص واقعیت و وضع موجود بوده و مظهر شخصیت پدیدآورندهٔ خود هستند را شامل نمی گردد.

سرانجام اینکه طبق بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون برن، قانونگذاران داخلی کشورهای عضو می توانند مقرر کنند که آثار ادبی و هنری یا یکی یا تعدادی از مقولات گوناگون میان آنها مادام که محمل و تجسم مادی ** نیافتهاند (مثلاً نوشته یا ضبط نشدهاند) و صرفاً شفاهیاند از حمایت حقوقی برخوردار نمی گردند.

چنین آزادی و اختیاری نتیجهٔ اجتناب ناپذیر وجود برداشتهای آشتیناپذیر و غیرقابل حمع از برخی واژهها و اصطلاحات است:

برخی بر این باورند که یک اثر ادبی یا هنری آنگاه هویت یافته، شناسایی گردیده و با آثار دیگر خلط نمی شود که تجسم مادی پیدا کرده و از حالت شفاهی خارج شده باشد، اما برخی دیگر بر این عقیدهاند که استقرار مادی نباید شرط حمایت از اثر تلقی گردد چراکه پیدایش و آفرینش یک اثر فکری مستقل از تجسم مادی آن است.

لازم به ذکر است که در قانون نمونه تونس که مورد اقتباس دستهای از کشورهای در حال توسعه نیز قرار گرفته است^{۴۵} چنین اختیاری پیشبینی گردیده اما با این استثناء که آثار فرهنگ عامه (فولکلور)^{۴۶} ذاتاً مورد نقل شفاهی قرار می گیرد و اساساً نمی توان نسبت به آن شرط

^{44.} Matérialisation.

^{45.} Revue de droit d'auteur, Genève, O.M.P.I, 1976, p. 169 – Bulletin de droit d'auteur, Paris, UNESCO, Vol X, N. 2, 1976, p. 10.

^{46.} Folklore.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٥٧

تجسم مادی را مقرر نمود. ۲۷

ج: اصول حمایت از آفرینشهای فکری

در کوانسیون برن اصول مهمی از آفرینشهای فکری حمایت میکنند که در این مقام به شرح آنها میپردازیم.

۱- اصل رفتار ملی (همانندی آثار خارجی با داخلی)^{۱۸}

طبق بند ۱ مادهٔ ۵ کنوانسیون برن، پدیدآورندگان آثار مورد حمایت این کنوانسیون در کشورهای عضو غیر از کشور مبدأ اثر، از همان حقوق داده شده به آثار ملی توسط قوانین داخلی برخوردار هستند، چه این حقوق در حال حاضر وجود داشته باشد یا اینکه بعداً به وجود آمده و اعطاء گردد.

چنانکه مشاهده می شود، در این متن، اصل همانندی آثار خارجی با آثار ملی و داخلی از حیث برخورداری از حقوق مالی و غیرمالی، مقرر شده است. قاعدهٔ مندرج در ماده مذکور مستلزم تشریح و تبیین است، زیرا از یک سو فقط آثاری را شامل است که به واسطه آنها پدیدآورنده مورد حمایت کنوانسیون واقع شده و از سوی دیگر حمایت مزبور صرفاً در کشورهای عضو غیر از کشور مبدأ اثر پیش بینی شده است، بنابراین در اینجا با دو محدودیت روبرو هستیم.

۱_۱_ محدودیت اول را ماده ۳ کنوانسیون چنین مقرر داشته است:

«یدیدآورندگانی که مورد حمایت این کنوانسیون هستند از این قرارند:

الف) پدیدآورندگان تبعهٔ هر یک از کشورهای عضو نسبت به آثار منتشر شده و نشده؛

ب) پدیدآورندگانی که تبعهٔ هیچ یک از کشورهای عضو کنوانسیون نیستند نسبت به آثار منتشر شده برای اولین بار در یکی از کشورهای عضو یا به طور همزمان در کشور عضو و یک کشور غیر عضو».

چنانکه مشاهده می شود، در این ماده دو ضابطه مختلف درخصوص حمایت از آثار و اجرای اصل رفتار ملی مقرر شده است:

۱_ ضابطه ملیت (تابعیت) پدیدآورنده که ضابطهای شخصی است.^{۴۹} ۲_ ضابطه اولین انتشار که نوعی یا عینی است.^{۵۰}

^{47.} Claude Colombet, op.cit., p. 142-144.

^{48.} Principe d'assimilation d'unioniste au national.

^{49.} Nationalité (critère personnel ou subjectif).

اگر پدیدآورنده، از اتباع یکی از کشورهای عضو باشد آثار او تحت حمایت کنوانسیون قرار می گیرد و الّا نخستین انتشار اثر او باید در یکی از کشورهای عضو یا همزمان در یکی از کشورهای عضو و غیرعضو صورت گرفته باشد.

بنابراین، در اولین فرض فقط تابعیت پدیدآورنده ملاک است اما در دومین فرض، باید دید که محل انتشار نخستین اثر در کجا بوده است. ^{۱۵} باید اضافه کرد که در فرض نخست، طبق بند ۲ مادهٔ ۳ کنوانسیون، سکونت مستمر و معمول در یک کشور ^{۲۵} همانند تابعیت آن تلقی شده است. در کنوانسیون، اصطلاح «سکونت معمول» ترجیح داده شده است زیرا هنگام بروز اختلاف به آسانی و سهولت تشخیص داده می شود، حال آنکه مفاهیمی نظیر اقامتگاه ^{۲۵} چنین نیستند و در هر کشوری مفهوم و ضابطه حقوقی خاص خود را دارند. ^{۲۵} باید توجه داشت که استفاده از ضابطه دوم، مستلزم تبیین مفهوم انتشار ^{۵۵} است که در اینجا بدان می پردازیم.

در این خصوص، بند ۳ ماده ۳ کنوانسیون مقرر می دارد:

«مقصود از آثار منتشر شده، آثار چاپ شده با رضایت پدیدآورنده صرفنظر از چگونگی و نحوهٔ تکثیر 46 نسخههای آن است، به این شرط که عرضه این نسخهها چنان باشد که نیازهای معقول و متعارف 40 عموم را به لحاظ ماهیت اثر تأمین نماید.

نمایش Aa آثار نمایشی، Pa نمایشی Aa نمایشی Aa نمایشی Aa نمایش Aa نمایش Aa نمایش Aa نمایش Aa نمایش و دکلمه یک اثر ادبی، انتقال و پخش رادیویی آثار ادبی و هنـری، نمـایش یک اثـر هنـری و ساختن یک اثر معماری، انتشار محسوب نمی گردد».

این متن که مندرج در نسخه تجدید نظر شده در استکهلم است، مستلزم ملاحظات گوناگونی است:

^{50.} Critère réal ou objectif.

^{51.} Claude Masouyé, Guide de la convention de Berne, p. 28.

^{52.} Résidence habituelle.

^{53.} Domicile

^{54.} Claude Colombet, Grands principes du droit d'auteur et des droits voisins dans le monde, Litec et UNESCO, Paris, 1990, p. 138.

^{55.} Publication.

^{56.} Reproduction.

^{57.} Raisonnable.

^{58.} Représentation.

^{59.} Dramatique.

^{60.} Cinématographique.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٥٩

اولاً نسخههای اثر باید تکثیر شده باشند و ثانیاً در اختیار عموم قرار گرفته باشند بهنحوی که نیازهای متعارف ایشان را کفایت نماید.^{۶۱}

مفهوم نیازهای متعارف عمداً مبهم گذاشته شده تا قابلیت انطباق با نیازهای جدید را داشته باشد. ۶۲

با این همه، مفهوم آثار منتشر شده، مواردی از قبیل فرستادن کپی واحد از یک فیلم به یک جشنواره بدون نمایش آن در سالنهای سینمایی را شامل نمی شود، به طور مثال درخصوص فیلمها باید این امر را که تولید کنندگان نسخههای آن را در اختیار سالنهای سینما قراردادهاند به دقت بررسی شود تا وقوع انتشار محقق و مسلم گردد.

و سرانجام اینکه، انتشار باید با رضایت پدیدآورنده صورت گرفته باشد، این یک امر بدیهی است اما بدین خاطر تصریح شده که انتشار ناشی از جعل و تقلب را از شمول حمایت کنوانسیون خارج سازد.

بررسی این شروط نشان می دهد که مفهوم انتشار در کنوانسیون برن بسیار مضیق τ را مفهومی است که در بسیاری از قوانین داخلی به آن داده شده است. مثلاً در کشور فرانسه، نمایش یک اثر و بسیاری از موارد اشاره شده در بند τ ماده τ کنوانسیون برن، از مصادیق انتشار دانسته شده است و در حقوق ایران نیز طبق ماده τ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب سال ۱۳۴۸، علاوه بر نشر و چاپ و پخش، اجرا نیز همانند انتشار تحت شمول قانون به شمار آمده است. از سوی دیگر باید توجه داشت که کنوانسیون به تعریف انتشار اکتفا نکرده و انتشار همزمان τ را نیز مدنظر قرارداده است، مفهومی که امکان اعمال اصل رفتار ملی را هنگام انتشار همزمان یک اثر در کشور عضو و کشور غیر عضو فراهم می سازد.

طبق این قاعده آزادمنشانه که در بند ۴ ماده ۳ کنوانسیون برن آمده است، هر اثری که در دو یا چند کشور ظرف مدت زمان ۳۰ روز پس از نخستین انتشار، منتشر شده باشد، انتشار همزمان به شمار می آید.

^{61.} S. Durrande, La notion de publication dans les conventions internationales: in Revue internationale de droit d'auteur. Janvier 1982. p. 73.

٦٢. مفهوم گرایی (Conceptualisme) که براساس آن برای واژهها و اصطلاحات، یک معنای معین قطعی و ثابت قائل میشوند اصولاً موجب رکود و جمود است زیرا مانع انطباق قوانین و مقررات موجود با تحولات اجتماعی شده و زمینه صدور آراء و نظریات نامعقول و نامنصفانه را فراهم میسازد: اویوراستالی براس و بولاک آلن، فرهنگ اندیشه نـو، ترجمه جمعـی از مترجمان، چ ۱، مازیار، تهران، ۱۳۶۹، واژهٔ مفهوم گرایی.

^{63.} Claude Masouyé, Guide de la convention de Berne, p. 30.

^{64.} Claude Colombet, *op.cit*., p. 138.

^{65.} *Ibid*., p. 139.

^{66.} publication simultaneé.

باید توجه داشت که ماده ۴ کنوانسیون، ضوابط جایگزین شونده ای را مقرر کرده که از یک سو آثار سینمایی و از سوی دیگر آثار معماری را در برمی گیرد.

براساس این ماده، حتی اگر شرایط پیشبینی شده در ماده ۳ فراهم نباشد (شرایط عمومی حمایت از آثار) کنوانسیون باز هم قابلیت اعمال شدن در برخی موارد را دارد:

درخصوص فیلمها، فرض مدنظر قرار گرفته است که در آن، فیلم در یک کشور عضو کنوانسیون منتشر و پخش نشده و پدیدآورنده آن نیز تبعه یا ساکن در کشورهای عضو نباشد، در این حالت، کافی است که تولید کننده، دارای مقر^{۶۷} یا سکونت مستمر و معمول در یکی از کشورهای عضو باشد، در نتیجه صرفاً کشور متبوع تولید کننده (و نه پدیدآورنده) است که جانشین می شود.

این مقرره در واقع امتیازی است در جهت حمایت از تعداد بیشتری از فیلمها و چنین توجیه می شود که حقوق مربوطه هرچند اصالتاً و اساساً اختصاص به خالق اثر هنری دارد اما در تصرف و ید تولیدکننده تمرکز یافته است.

در مورد آثار معماری 9 و نیز یکسری آثار گرافیکی و تجسمی 7 هم باید گفت که فایدهٔ طرح آنها نیز گسترش و توسعه حمایت از آثار غیرمنقول در کشورهای عضو است:

به خاطر ویژگی غیرمنقول و ثابت بودن این گونه آثار در سرزمین تحت قلم روی یک کشور عضو کنوانسیون است که این قبیل آثار به طور موثرتر و کامل تری مورد حمایت قرار می گیرند. ۲۱

۱_۲_ برای اعمال محدودیت دوم ابتدا باید به تعیین کشور مبدأ^{۲۲} پرداخت.

این امر در بند ۴ مادهٔ ۵ مورد توجه قرار گرفته است و چنانکه برخی گفتهاند مبنا و شاه کلید اجرای اصول مبنایی فوق به شمار می آید، 77 زیرا مکمل و متمم منطقی قواعد ارتباط است. 78 طبق بند ۴ مادهٔ ۵ کنوانسیون:

«کشورهایی که مبدأ به شمار می آیند از این قرارند:

الف) اگر اولین انتشار اثر در کشوری از اعضاء کنوانسیون باشد، این کشور مبدأ خواهد بود، با این همه اگر اثر همزمان در تعدادی از کشورهای عضو منتشر شده باشد که مدت حمایت در

^{67.} Siège.

^{68.} Ibid

^{69.} œuvres d'architecture.

^{70.} œuvres plastiques.

^{71.} Ibid.

^{72.} Pays d'origine.

^{73.} Claude Masouyé, Guide de la convention de Berne, p. 37.

^{74.} Règles de rattachement.

آنها متفاوت است کشوری که کمترین مدت حمایت را مقرر داشته است، مبدأ به شمار میآید. ب) در مورد آثار منتشر شده به طور همزمان در یک کشور غیرعضو و یک کشور عضو، کشور عضو مبدأ خواهد بود.

ج) در مورد آثار منتشر نشده و نیز آثار منتشر شده برای اولین بار در یک کشور غیرعضو بدون انتشار همزمان در یک کشور عضو، کشور عضوی که پدیدآورنده از اتباع آن است، مبدأ خواهد بود. با این همه:

۱) اگر آندسته از آثار سینمایی مطرح باشد که تولید کننده آنها دارای مقر یا محل سکونت دائم
در یک کشورعضو است، کشور مبدأ، کشور اخیر خواهد بود.

۲) اگر آن دسته از آثار معماری مطرح باشد که در یک کشور عضو ساخته شده یا آثاری مطرح باشد که از هنرهای گرافیکی و تجسمی نصب شده در ملک غیرمنقول واقع در یک کشور عضو است، این کشور میدا خواهد بود».

در اینجا لازم است دو استثناء وارد براین ضوابط را بررسی نماییم:

اولین استثناء شامل آثار سینمایی است: طبق بند الف مادهٔ ۴ کنوانسیون، کشور مبدأ براساس مقر شرکت تولیدکننده یا محل سکونت دائم تولیدکننده تعیین می گردد، زیرا علاوه بر دلایلی که درخصوص ضابطه ارتباط مورد استناد قرار گرفت این واقعیت غیرقابل انکار است که بسیاری از پدیدآورندگان آثار، دارای تابعیت مختلف هستند، از اینرو لحاظ تابعیت و ملاک قراردادن آن، مشکلات زیادی را برای کشور مبدأ ایجاد خواهد کرد.

دومین استثناء شامل آثار معماری ساخته شده در یک کشور عضو یا آثار هنری گرافیکی و تجسمی منضم شده به مال غیرمنقول واقع در یک کشور عضو است: طبق بند ب ماده ۴، کشور مبدأ همین کشور خواهد بود و این امر به علت ویژگی مال غیرمنقول و ثابت بودن موقعیت جغرافیایی آن است.

طبق بند ۳ ماده ۵، حمایت از اثر در کشور مبدأ مطابق قوانین داخلی و ملی صورت می گیرد، لذا حمایت از آن کاملاً خارج از حیطه کنوانسیون است.

با این همه این اصل داری یک استثناء است:

هنگامی که پدیدآورنده، از اتباع کشور مبدأ اثر نباشد و در عین حال مورد حمایت کنوانسیون باشد، همان حقوقی را خواهد داشت که پدیدآورنده تبعه آن کشور داراست.

^{75.} W. Nordemann, De la détérmination du pays d'origine selon la convention de Berne in Revue internationale de droit d'auteur, Juiller 1984, p. 3.

^{76.} Claude Colombet, op.cit., p. 140.

چنانکه «هنری دبوا» گفته است:

«بهواسطه این مقرره، پدیدآورندهای که برای نخستین بار اثرش را در یک کشور عضو کنوانسیون منتشر می کند و در عین حال از اتباع آن نیست و در آنجا محل سکونت دائم نیز ندارد، از اصل رفتار ملی برخوردار خواهد شد گرچه مقنن داخلی این کشور قائل به تبعیض بین اتباع خود و خارجیان باشد».

$^{V\Lambda}$ اصل حمایت بدون تشریفات $^{V\Lambda}$

گرچه سند ۱۸۸۶ کنوانسیون برن، رعایت تشریفات مربوطه در کشور مبدأ اثـر را بـرای قابل حمایت بودن آن لازم دانسته بود (اموری نظیر ثبت، ارسال اظهارنامـه ثبتـی و گـواهینامـه رسمی، پرداخت عوارض و مالیات و ... ِ) اما در سند ۱۹۰۸ برلن، این شرط حذف گردید و اصـل حمایت بدون تشریفات، مقرر و تثبیت شد.

این اصل گام موثری برای تسهیل و تسریع حمایت از آثار فکری و جلـوگیری از تـضییع حقوق پدیدآورندگان و همگام با جنبش تشریفاتزدایی از اعمال حقوقی در قرون ۱۹ و ۲۰ بود. اما در کنوانسیون جهانی حق مؤلف در ژنو به تـاریخ ۱۹۵۲، مجـدداً اصـل لـزوم رعایت تشریفات در کشور مبدأ برقرار گشته است و ظاهراً مسئله کنترل و نظارت دولتها بـر ایـنگونـه آثار و تحصیل برخی منافع ناشی از عوارض و مالیاتها، انگیزه اصلی آن بوده است.

۳_ اصل خلاقیت و نوآوری

براساس ماده ۲ کنوانسیون برن، وجود خلاقیت در اثر و به عبارت دیگر، برخـورداری آن از نوعی نوآوری که محصول تلاش ذهنی و فکری پدیدآورنده است، شرط اساسی حمایت از آثار فکری است و این آثار نباید حاصل تقلید و کپیبرداری از دیگران باشد.

اما باید توجه داشت که ملاک نوآوری شخصی است نه مطلق و عینی، به عبارت دیگر کافی است که شخص پدیدآورنده تقلید نکرده باشد گرچه دیگری نیز قبلاً یا همزمان با او اثری همانند اثر وی پدیدآورده باشد.

از سوی دیگر، توجه به این نکته نیز لازم است که ارزش هنری، ادبی و یا علمی اثر، شرط حمایت از آن نیست یعنی ممکن است مثلاً کتابی فاقد ارزش علمی لازم تشخیص داده

^{77.} H. Desbois, Le droit d'auteur en France, Dalloz, Paris, 1978, p. 942.

^{78.} Claude Colombet, op.cit., p. 136 et 144.

^{79.} Antiformalisme.

^{80.} H. Desbois, A. Francon, A. Kerever, Les conventions internationales du droit d'auteur et des droits voisins, Dalloz, Paris, 1976, n. 85-93.

شود اما از آنجا که دارای نوآوری و خلاقیت بوده و حاصل تقلید نیست مورد حمایت کنوانسیون قرار خواهد گرفت. $^{\Lambda}$

د: انواع حقوق پدیداورنده

طبق اصل کلی حاکم بر حقوق پدیدآورنده که در بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون بـرن منـدرج است، بهرهمندی (تمتع) از این حقوق و استیفاء آنها تابع هیچگونه تشریفاتی نیست. این اصـل بـا برخی از سیستمهای حقوقی که اهمیت زیادی برای تشریفات قائل انـد در تعـارض بـوده و مـانع الحاق آنها به کنوانسیون برن است، لکن چنانکه «کلود مازویه» میگوید:

«آنچه در این مقام مطرح است شناسایی حق و دامنه حمایت از آن است نه شیوههای گوناگون محتمل و ممکن درخصوص تمتع و بهرهمندی از حقوق شناخته شده، بنابراین نباید فرم و شکل را با تشریفات $^{\Lambda \Lambda}$ خلط کرد:

سیستمهای داخلی می توانند مثلاً لزوم استفاده از قراردادهای نمونه جهت تنظیم شرایط استفاده از آثار فکری را پیش بینی نمایند بدون اینکه این امر تشریفات تلقی گردد. آنچه که اهمیت دارد این است که آیا شرط یا شرایط مزبور در واقع شرط تمتع واستیقاء از حق هستند یا خیر». ۸۳

مقصود وی این است که تنها در صورتی میتوان شکل و فرم پیشبینی شده را تشریفات و مانع الحاق کشور مزبور به کنوانسیون دانست که این شکل شرط تمتع و استیفاء حق باشد.

و اما حقوق پدیدآورنده را می توان به دو دسته کلی ناشی از کنوانسیون و ناشی از قوانین ملی تقسیم کرد و ما به حقوق ناشی از کنوانسیون برن که موضوع بحث حاضر است خواهیم پرداخت و به ذکر این نکته اکتفا می کنیم که صرفنظر از حقوق ناشی از کنوانسیون، مابقی حقوق مالی و غیرمالی پدیدآورندگان آثار فکری، طبق قوانین داخلی هر یک از کشورهای عضو حسب مورد، تعیین می گردد به عبارت دیگر، هر یک از کشورهای عضو موظفاند کلیه حقوق پیش بینی شده برای اتباع خود را به اتباع سایر کشورهای عضو کنوانسیون نیز اعطاء نماید (اصل رفتار ملی).

حقوق ناشی از کنوانسیون حداقلهایی هستند که کلیه کشورهای عضو ملزم به رعایت آنها بوده و اصولاً حق تخطی از آنها را ندارند مگر آنکه از حق رزرو پیش بینی شده در موارد معین

۸۱. مری بث پیترز (Miss Mary Beth Peters)، مقاله مفاهیم اساسی حقوق مؤلف و حقوق وابسته به آن، ترجمه ذبیحالله اولاد، مجله دیدگاههای حقوقی دانشکده علوم قضائی و خدمات اداری، ش ۱۵_۸۵، پاییز و زمستان، ۱۳۷۸، ص ۹.

^{82.} Formalité.

^{83.} Claude Masouyé, op.cit., p. 35.

استفاده کرده باشند.

این حقوق به دو دسته غیرمالی (اخلاقی یا معنوی) $^{\Lambda^{h}}$ و مالی $^{\Lambda^{h}}$ تقسیم می گردند.

١_ حقوق غيرمالي (معنوي)

طبق بند ۱ ماده ۶ مکرر کنوانسیون برن «مستقل از حقوق مالی پدیدآورنده و حتی پس از انتقال (زوال) این نوع حقوق، وی حق حفظ نام خود بر اثر، پاسخگویی و مقابله با هرگونه تغییر شکل، محریف $^{^{7}}$ تحریف $^{^{7}}$ یا دیگر تعرضات به اثر و نیز مقابله با هرگونه ایراد لطمه به آن که منجر به لطمه دیدن شهرت $^{^{7}}$ و یا شرف و افتخار $^{^{1}}$ پدیدآورنده شود را دارد».

بدین ترتیب، دو مورد از حقوق معنوی باید بهطور آمرانه به پدیدآورنده اعطاء شود و به عبارت دیگر کشورهای عضو موظفاند این دو نوع حق غیرمالی را به وی اعطاء نمایند: حق حفظ نام خود بر اثر و حق حفظ خود اثر.

پدیدآورنده این حق را دارد که اثر و محصول فکری خود را انحصاری و منفرد نگه دارد و از تغییر هویت و تحریف و ضایع شدن اثر خود بهواسطه الحاقات، " حذفیات " یا تغییرات جلوگیری نماید.

اما کنوانسیون اشارهای به حق افشاء (اشاعه) اثر ۹۳ نکرده است زیرا در میان کشورها نسبت به آن اتفاق نظر وجود ندارد و مورد مخالفت بسیاری از کشورها واقع شده است، حال آنکه در مواردی نظیر جلوگیری از توقیف اثر چاپ نشده از سوی طلبکاران پدیدآورنده بسیار مفید است.

همچنین در کنوانسیون اشارهای به حق رجوع و انصراف^{۹۴} نگردیـده است. امـا در مـورد

84. Droits moraux.

85. Droits patrimoniaux.

86. Déformation.

87. Mutilation.

88. Réputation.

89. Honneur.

90. Adjonction.

91. Suppression.

92. Modifications.

93. Divulgation:

به عقیده برخی از حقوقدانان، آفرینش فکری تا قبل از اشاعه و در دسترس عموم قرار گرفتن، مالیت نداشته و لذا قابل توقیف برای استیفاء طلب از سوی طلبکاران پدیدآورنده نیست.

94. Repentir

حق انصراف عبارت است از اختیار عدول از تصمیم و جلوگیری از انتشار و یا پخش نسخههای منتشر شده علی رغم وجود قرارداد واگذاری حق بهرهبرداری (چاپ و انتشار) از اثر. به عقیده بعضی از حقوقدانان، این حق که در برخی کشورها نظیر

مدت زمان حمایت از حقوق غیرمالی در بند ۲ ماده ۶ مکرر کنوانسیون چنین مقرر شده است:

«حقوق شناخته شده برای پدیدآورنده در بند ۱ فوق، بعد از مرگ وی نیز حداقل تا زمان زوال حقوق مالی، حفظ شده و توسط اشخاص یا مؤسسات صالح طبق قوانین ملی کشوری که حمایت از آن خواسته شده است اجرا خواهد گردید. با این همه، کشورهایی که قوانین حاکم و مجری در آنها به هنگام تصویب سند کنوانسیون یا الحاق به آن، حاوی مقررات تضمین کننده حمایت از اثر بعد از مرگ پدیدآورنده نیست می توانند مقرر کنند که برخی از این حقوق غیرمالی پس از مرگ پدیدآورنده حفظ نخواهد گردید».

لزوم حفظ حقوق غیرمالی پدیدآورنده پس از مرگ وی و حداقل تا هنگام زوال حقوق مالی، نشان دهندهٔ اهمیت خاص این نوع حقوق است و مقنن داخلی را جز در موارد استثنایی موظف میسازد که وجود آن را برای زمان پس از مرگ پدیدآورنده نیز تضمین کند چرا که حقوق مالی با مرگ وی از بین نمیروند. ۹۵ این نکته قابل ذکر است که عبارت «حداقل» نشان می دهد که یک کشور عضو می تواند حقوق غیرمالی را دائمی و همیشگی اعلام نماید، امری که در آرمانگراترین قوانین داخلی مصداق یافته است.

از سوی دیگر، کنوانسیون، کشورهای عضو را در تعیین اشخاص یا مؤسسات صالح برای حفظ و اعمال حقوق غیرمالی پدیدآورنده پس از مرگ وی آزاد گذاشته است چرا که در این خصوص نظرات گوناگونی وجود دارد و اتفاق نظر حاصل نشده است. و سرانجام اینکه مقررات کنوانسیون درخصوص حقوق غیرمالی با مقرر کردن نوعی آزادی که در واقع استثنایی بر قاعدهٔ عام «بقای این نوع حقوق حداقل تا زمان زوال حقوق مالی» به شمار میرود، به پایان میرسد: برخی کشورها به خصوص کشورهای آنگلوساکسون، هم بر این باورند که حق احترام به

فرانسه پذیرفته شده است، در حقوق ایران قابل قبول نیست زیرا برخلاف اصل لزوم قراردادها است: دکتر سید حسین صفایی، مقالاتی دربارهٔ حقوق مدنی و حقوق تطبیقی، چ ۱، نشر میزان، تهران، ۱۳۷۵، ص ۸۶ اما شاید بتوان گفت آنجا که به سبب انتشار اثر و پخش نسخههای چاپ شده آن، ضرر معنوی غیرقابل اغماضی به مؤلف وارد می آید، حق انصراف وجود داشته باشد، زیرا اولاً قاعدهٔ لاضرر بر قاعدهٔ لزوم حکومت دارد، ثانیاً اقدام به ضرر معنوی خود به دلیل ارتباط با شخصیت انسان و حقوق شخصیت فود به دلیل ارتباط با شخصیت انسان و حقوق شخصیت فاقد اثر حقوقی و کان لم یکن است و کسی نمی تواند حقوق مربوط به شخصیت خویش را اسقاط نماید (مطابق مادهٔ ۹۵۹ قانون مدنی ایران) و به علاوه ضرر معنوی اصولاً غیرقابل جبران است، بنابراین بر فرض تضرر مالی طرف مقابل در اثر فسخ قرارداد و تعارض دو ضرر، باز هم قاعدهٔ لاضرر به نفع پدیدآورنده جریان خواهد یافت. به هنگام تعارض دو ضرر، روح قاعده لاضرر مقتضی پذیرش حداقل دو ضرر و دفع و نفی ضرر بزرگتر و مهمتر است:

سید میرعبدالفتاح حسینی مراغی، العناوین، ج ۱، چ ۱، مؤسسهٔ النشرالاسلامی، قم، ۱۴۱۷ هـ. ق، ص ۳۲۵ـ۳۲۷: دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی، دائرهٔ المعارف علوم اسلامی، ج ۳: منطق حقوق، چ ۱، گنج دانش، ۱۳۶۱، صص ۱۴۷۲ـ۱۴۷۱. ۹۰. بدیهی است که برخی از مصادیق حقوق غیرمالی نظیر حق حفظ نام مؤلف بر اثر، مربوط به شخصیت انسان بوده و دائمی، زوال ناپذیر و غیرقابل نقل و انتقال هستند.

96. Anglosaxonne.

اثر و رعایت شأن آن ناشی از قواعد کامن V^{9} و بویژه قواعد مربوط به ممنوعیت افترا است، بنابراین بعد از مرگ پدیدآورنده ای که مورد افترا و توهین قرار گرفته است اجازهٔ طرح دعوای قضائی در این خصوص را نمی دهند.

کنوانسیون به خاطر رعایت این امر و فراهم آوردن شرایط الحاق کشورها به کنوانسیون، این آزادی و اختیار را به کشورهای عضو داده است که برخی از حقوق غیرمالی را با مرگ یدیدآورنده پایان یافته بدانند.

٢_ حقوق مالى پديدآورنده

اصل مورد پذیرش کنوانسیون، همان اصل حق انحصاری پدیدآورنده است که در نظامهای داخلی وجود دارد.

وصف انحصاری ``` در تمامی قوانین و مقررات مربوط به حقوق مالی وجود دارد، با این وجود، باید توجه داشت که اصل مزبور بهواسطه برقراری رژیم امتیازات اعطایی (لیسانسها) با استثنائاتی مواجه گشته است که در جای خود مورد بررسی واقع خواهد شد.

طبق ماده ۸ کنوانسیون، حق انحصاری ترجمه '` به پدیدآورنده تعلق دارد و این حق را دارد که خود به ترجمه اثر خویش پرداخته یا اجازه ترجمهٔ آن را به دیگران بدهد و بدون تجویز وی کسی حق ترجمه اثر را ندارد.

حق انحصاری نسخهبرداری (تکثیر) ۱۰۲نیز طبق بند ۱ ماده ۹، به پدیدآورنده اختصاص یافته است و تمام طرق و گونههای تکثیر و از جمله ضبط صدا و تصویر را در برمی گیرد. با این همه این اصل مواجه با استثناء شده است:

طبق بند ۲ ماده ۹ کنوانسیون برن:

«قانونگذاران کشورهای عضو می توانند اجازه تکثیر آثار فکری را در برخی شرایط خاص برای اشخاصی غیر از پدیدآورنده پیش بینی نمایند مشروط بر اینکه هیچ لطمهای به به به رهبرداری متعارف از اثر وارد نساخته و سبب ورود خسارت ناموجه ۱۰۳ به منافع مشروع پدیدآورنده نگردد».

^{97.} Common law.

^{98.} Diffamation.

^{99.} H. Desbois, A. Francon, A. Kerever, Les conventions internationales du droit d'auteur et des droits voisins, N. 175. - Claude Colombet, op.cit., p. 145-146.

^{100.} Exclusif (monopole).

^{101.} Droit de traduction.

^{102.} Droit de reproduction.

^{103.} Injustifié.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٤٧

در این بند، دو شرط که وجود هر دو لازم است، مقرر شده است:

اولین شرط این است که بهرهبرداری متعارف و معمول از اثر لطمه نبیند و دومین شرط این است که به پدیدآورنده، خسارت ناموجه وارد نگردد. درخصوص شرط دوم این نکته قابل ذکر است که بهطور کلی هر نوع اجازهای می تواند نوعی خسارت به پدیدآورنده وارد سازد اما این خسارت تنها درصورتی مانع تکثیر است که ناروا و ناموجه باشد، مثلاً به جای یک نسخه فتوکپی، جندین نسخه فتوکپی گردد.

در هر حال، تعیین گونهای جبران خسارت $^{0.1}$ به نفع پدیدآورنده از سوی قانونگذار داخلی $^{1.6}$ است و رژیمهای لیسانس باید داری عوض $^{1.6}$ منصفانهای باشند. در این راستا، از دول متعاهد خواسته شده است که درخصوص تکثیر انبوه $^{1.7}$ و نیز ضبط صوتی و تصویری $^{1.7}$ قواعد حمایت کنندهای از پدیدآورندگان وضع کنند که متضمن حداقل شیوهای از جبران خسارت وارده به ایشان در اثر بهرهبرداری غیرقابل کنترل توسط دیگران باشد و در عمل نیز محدودیتهای گوناگون موجود در بند ۲ مادهٔ ۹ را تعدیل می کند. $^{1.9}$

طبق ماده ۱۲ کنوانسیون برن، حق انحصاری اقتباس ۱۱۰ از اثر نیز به پدیدآورنده اختصاص یافته است.

حق انحصاری نمایش و عرضه ۱۱۱ نیز از دیگر حقوقی است که طبق ماده ۱۱ کنوانسیون به پدیدآورنده اعطا شده است و در عین حال با یک استثناء مهم درخصوص پخش رادیـویی ۲۱۲ طبق ماده ۱۱ مکرر مواجه گردیده است.

قطعاً حق عرضه و نمایش، ویژگی انحصاری بودن حق را تأمین می کند اما عرضه از طریق تمام وسایل و ابزار ممکن که مثلاً پخش سینمایی و پخش در قالب فیلم را نیز شامل است، پخش رادیویی را که مشمول ماده ۱۱ مکرر است در برنمی گیرد.

با این همه، اصل انحصاری بودن حق پدیدآورنده در بند ۱ این ماده مورد تأیید واقع شده

^{104.} H.Desbois, A. Francon, A. Kerever, op.cit., N. 172.

^{105.} Compensation.

^{106.} Rénumération.

^{107.} Reproduction en masse.

^{108.} Enregistrement visuel et sonore.

^{109.} Claude Colombet, op.cit., p. 146. – A et H.J. Lucas, op.cit., N. 1096-1097, p. 906-909 et N. 1104-1106, p. 914-915.

^{110.} Adaptation.

^{111.} Représentation.

^{112.} Radiodiffusion.

و بنابراین بجز پخش رادیویی، تمام شیوههای عرضه نظیر پخش عمومی اثر پخش شده رادیویی از طریق فیلم یا غیر آن توسط ارگانی غیر از ارگان مجاز یا پخش اثر پخش شده رادیویی به وسیله بلندگو و هر وسیله دیگر انتقال دهنده اصوات، علائم و تصاویر بدون اجازه پدیدآورنده ممنوع است و تنها تقویت $((b)^{***}$ رادیویی که توسط ارگان رادیویی مجاز صورت می گیرد احتیاج به اذن پدیدآورنده ندارد. $(b)^{****}$

اما بند ۲ ماده ۱۱ مکرر، این اختیار را به قانونگذاران داخلی می دهد که شرایط اعمال این حق انحصاری را پیش بینی نمایند و تنها آنها را موظف به این می کند که پیش بینی لازم برای پرداخت عوض منصفانه به پدیدآورنده در صورت فقدان توافق بین طرفین را مقرر نمایند.

به عبارت دیگر، کشورهای عضو می توانند لیسانسهای قانونی (اعطاء امتیاز بهرهبرداری) را جایگزین این حق انحصاری کنند و این امر در سه فرض مشمول بند ۱ مادهٔ فوق امکان پذیر است. همان طور که «کلود مازویه» بخوبی بیان داشته است، عموماً پذیرفته شده که اقتباس از این رژیم جنبه استثنایی داشته و صرفاً موقعی صورت می گیرد که مشکلات لاینحل و غامضی به وجود آمده باشد، مثلاً وقتی که توافق جمعی میان ارگانهای پخش رادیویی و نماینده پدیدآورنده نمی تواند منجر به اتخاذ تصمیم درخصوص شرایط معقول بهرهبرداری از آثار گردد یا اینکه شیوههای بهرهبرداری از آثار مستلزم نوعی قاعدهمند کردن اقتدارگرایانه در برخی موارد است.

تعادل لازم در این رژیم، تعادل بین منافع موجود است و بر عهده قانونگذاران داخلی است که شیوههای مناسب تحقق این تعادل را پیش بینی و مقرر دارند.

چنین اقدامی هنگامی ضروری است که توسعه و تحول فن آوری ناشی از اشکال جدید بهرهبرداری از آثار چنان است که حق انحصاری پدیدآورنده در قبال آن به روشنی تعریف و تحدید نگردیده یا اینکه توسل به شیوههای تحصیل انفرادی اجازه بهرهبرداری عملاً امکان ندارد. در این راستا، مدیریت جمعی و گروهی حقوق پدیدآورنده در چارچوب ماده ۱۱ مکرر کنوانسیون لازم است تا نوعی امنیت حقوقی در بهربرداری از شمار وسیع آثار فکری فراهم گردد، خواه در قالب قراردادی و خواه طبق عرف لیسانسهای اجباری که در آن جبران خسارت یا عوض منصفانه برای پدیدآورنده پیشربینی شده است.

از سوی دیگر طبق بند ۳ ماده ۱۱ مکرر کنوانسیون، انتقال یک حق مستلزم انتقال حقوق دیگر نیست، بنابراین تجویز پخش رادیویی یک اثر مستلزم تجویز ضبط آن نمی باشد، چرا که اجازه اول شامل حق عرضه و نمایش است در حالی که اجازه دوم حق تکثیر را پوشش می دهد.

^{113.} Relais.

^{114.} A et H.J. Lucas, op. cit., N. 1099-1103, p. 910-914.

^{115.} Claude Colombet, op.cit., p. 147.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٤٩

با این همه، در قسمت آخر این ماده مقرر شده است که ضبط موقتی ۱۱۶ اثر توسط سازمان پخش رادیویی به منظور استفاده از آن در برنامههای ویژه رادیویی این سازمان جایز است.

بنابر این فرض، این قاعده را که حق پخش رادیویی مستلزم حق ضبط اثر نیست می توانند مستثنی کنند.

وانگهی قانونگذاران کشورهای عضو می توانند حفظ و نگهداری موارد ضبط شده در آرشیوهای رسمی را با این توجیه که اسنادی استثنایی و منحصر به فرد هستند تجویز نمایند. در مادهٔ ۱۳ کنوانسیون، یک رژیم لیسانس قابل مقایسه با رژیم مذکور در قبل درخصوص ضبط مکانیکی اثر پیشبینی شده است.

گرچه این ماده حق انحصاری تجویز ضبط صوتی آثار را به پدیدآورنده میدهد اما کشورهای عضو را مجاز می کند که این حق انحصاری را بهوسیله یک لیسانس (اجازه ضبط) به شرط پرداخت عوض منصفانه تعیین شده (در صورت فقدان توافق طرفین) جایگزین سازند و البته این امر به مفهوم پایین ترین سطح از حمایت است.

حق تعقیب ۱۱۷ نیز مورد توجه کنوانسیون واقع شده و طبق ماده ۱۴ مکرر سوم، نه تنها در مورد آثار هنری، بلکه درخصوص آثار دستی و دست نوشته ها نیز قابل اعمال است و شامل بیعهای عمومی و نیز بیعهای واسطهای و شیوه ها و نرخهای وصول مالیات تعیین شده از سوی کشورهای عضو می گردد.

با این همه، طبق بند ۲ این ماده، حمایت پیشبینی شده در بند ۱، قابل درخواست در هیچ یک از کشورهای عضو نیست مگر اینکه قانونگذار داخلی کشور متبوع پدیدآورنده، این حمایت را پذیرفته باشد و تحت شرایطی که کشور محل تقاضای حمایت مقرر کرده است، صورت می گیرد. این امر بدین معنی است که لزومی ندارد حق تعقیب در قوانین ملی شناخته شده باشد و اینکه در روابط بین دو کشور، قانونی حاکم است که کمترین خصیصه حمایتی را دارد.

بنابراین چنین حمایتی شکننده و ضعیف است و در توجیه این مطلب چنین گفته می شود که وقتی کشورها با ارج حق در قوانین خود به نتایج مقتضی نمی رسند، در برابر آن از خود مقاومت به خرج می دهند.

مقصود از حق تعقیب در اینجا، حق برداشت مبلنی بهوسیله پدیدآورندهٔ اثر فکری از بهای فروش مجدد اثر مزبور است مشروط بر اینکه از طریق مزایدهٔ عمومی فروخته شود یا اینکه فروشنده آن تاجر باشد. در کشور فرانسه این حق درخصوص کلیه آثـار هنری بجز موسیقی شناخته شده (مادهٔ L.122-128 قانون مالکیت فکری فرانسه) اما در بسیاری از کشورها و از جملـه ایـران چنین حقی وجود ندارد: دکتر سید حسین صفایی، مقالاتی درباره حقوق مدنی و حقوق تطبیقی، ص ۷۷.

^{116.} Enregistrement ephémère.

^{117.} Droit de suite:

⁻ A et H.J. Lucas, op. cit., N. 349-362, p. 291-298.

^{118.} E. Ulmer, Le droit de suite et sa réglementation dans la convention de Berne, in Mélanges Henri

۱۷۰ خ مجلهٔ حقوقی / شمارهٔ سی و پنجم

هـ: مدت حمایت از حقوق پدیدآورنده

کنوانسیون برن به این مقوله نیز توجه کرده و طبق ماده ۷ آن، مدت حمایت، شامل طول حیات پدیدآورنده و ۵۰ سال پس از مرگ وی می گردد.

براساس بند ۶ ماده مزبور، این مدت جنبه حداقلی دارد و کشورهای عضو می توانند آن را افزایش دهند اما در عمل، بسیاری از کشورها و حتی برخی کشورهای غیرعضو کنوانسیون نیز همان مدت حداقل را پیشبینی کردهاند.

چنانکه برخی گفتهاند، این مدت حداقل، موازنهای عادلانه بین حقوق مالی اعطا شده به پدیدآورنده و نیازهای جامعه نسبت به دسترسی و استفاده از تجلیات و مظاهر یک فرهنگ که در ورای کامیابیهای زودگذر ادامه مییابد، برقرار کرده است.

با این همه، این اصل با استثنائاتی مواجه شده که برخی قابـل اعمـال بـر تمـامی انـواع آثاراند و برخی دیگر فقط در مورد برخی از آثار فکری علمی، ادبی و هنری قابل اجرا میشوند.

طبق بند ۷ مادهٔ ۷ کنوانسیون برن، کشورهای عضو که در زمان اجرایی شدن سند تجدیدنظر ۱۹۷۱ پاریس، مدتهای کمتری نسبت به مدت پیش بینی شده در کنوانسیون، مقرر کردهاند می توانند هنگام الحاق، آن را حفظ کنند.

به همین سبب، برخی کشورهای عضو کنوانسیون برن، مدت ۵۰ سـال حمایـت پـس از مرگ پدیدآورنده را رعایت نمی کنند.

بند ۸ مادهٔ ۷، قاعدهٔ موسوم به «مقایسه مدتها» ۱۲۰ را مقرر داشته است. اصولاً مدت حمایت به وسیله قانون کشوری تعیین می گردد که حمایت در قلمرو آن درخواست شده است، اما این مدت از مدت تعیین شده در کشور مبدأ تجاوز نخواهد کرد مگر آنکه قوانین کشوری که حمایت از آن درخواست شده است چنین چیزی را تجویز کرده باشد.

مثلاً یک اثر انگلیسی که در جمهوری فدرال آلمان اجرا می شود، تا مدت ۵۰ سال پس از مرگ پدیدآورنده در کشور مزبور حمایت خواهد گردید (قاعده حقوق انگلیس) و نه تا ۶۰ سال پس از آن (قاعده حقوق جمهوری فدرال آلمان) مگر اینکه مقنن آلمانی حمایت از آثار انگلیسی تا مدت ۶۰ سال پس از مرگ پدیدآورنده را مقرر کرده باشد. این قاعده، طبق بنید ۸ ماده ۷، در تمام موارد و درخصوص تمام انواع آثار فکری اعمال می گردد. با این همه، برخی از انواع آثار فکری که توسط کنوانسیون معین شدهاند دارای رژیم خاصی هستند:

Desbois, Dalloz, Paris, 1974, p. 89. – H. Desbois, A. Francon, A. Kerever, op.cit., N. 157. – A et H.J. Lucas, op. cit., N. 1110-1111, p. 917.

^{119.} Claude Masouyé, Guide de la convention de Berne, p. 51.

^{120.} Règle de comparaison des délais.

۱_ آثار سینمایی یکی از مهمترین انواع این موارد خاص است.۱۲۱

در کنوانسیون برن پیشبینی شده است که کشورهای عضو می توانند مقرر کنند که مدت حمایت، ۵۰ سال پس از آنکه اثر سینمایی با رضایت پدیدآورنده در دسترس عموم قرار گرفت یا در صورت فقدان این امر، ۵۰ سال پس از ساخته شدن اثر پایان یابد.

بسیاری از کشورها از این امکان استفاده کردهاند زیرا چنین اختیاری از بروز مشکلات عملی مربوط به سیستم اجراکننده مدت حمایت (که بعد از مرگ پدیدآورنده شروع و تا زمان مرگ آخرین بازمانده از وراث وی که غالباً متعدد هستند، ادامه می یابد)، جلوگیری می کند.

۲_ طبق بند ۳ مادهٔ ۷، مدت حداقل حمایت از آثار بدون نام، ۱۲۲ یا با نام مستعار، ۱۲۰ سال پس از هنگامی است که در دسترس عموم قرار گرفتهاند مگر آنکه اثر دارای نام مستعار آشکار باشد (نام واقعی پدیدآورنده نیز معلوم باشد) که در این صورت طبق قاعده کلی با آن رفتار می گردد.

۳_درخصوص آثار عکاسی ۱۲۴ و آثار هنری کاربردی (ظریف) ۱۲۵ کنوانسیون با مقرر کردن مدت حداقلی که نمی تواند از ۲۵ سال از تاریخ پدید آمدن اثر کمتر باشد برای قوانین داخلی صلاحیت وسیعی قائل شده است زیرا در اینجا نیز باید میان کشورهایی با قوانین گوناگون سازش ایجاد می گردید، چرا که برخی از کشورها با آثار هنرهای کاربردی نظیر طرحها و مدلها و آثار عکاسی، همانند دیگر آثار فکری برخورد نمی کنند.

و: مقررات وضع شده به نفع کشورهای در حال توسعه^{۱۲۷}

مقرراتی به نفع کشورهای در حال توسعه در سند ضمیمه کنوانسیون بـرن کـه در ۱۹۷۱ مورد تجدید نظر قرار گرفته، آمده است تا بدین وسیله برخی از کشورهای عضو بتوانند در شرایط معین و ظرف زمان محدودی از حداقل حمایتهای پیش بینی شده در کنوانسیون درخصوص حق ترجمه و تکثیر عدول کنند.

ضمیمه مزبور دارای ۶ ماده است و در آن، کشورهایی که حق استفاده از این مقررات را دارند و نیز نحوه، زمان و نوع حقوق مربوطه معین شده است.

^{121.} A et H.J. Lucas, op. cit., N. 1107-1109, p. 915-916.

^{122.} Anonyme.

^{123.} Pseudonyme.

^{124.} Photographique.

^{125.} Arts appliqués.

^{126.} H. Desbis, A. Francon, A. Kerever, op.cit., N. 158-163 – Claude Clombet, op.cit., p. 148-150.

^{127.} Pays en voie de dévéloppement.

قبل از هر چیز، کشورهای بهرهمند از آن ترتیبات یعنی کشورهای در حال توسعه تعیین شدهاند و در این خصوص دو ضابطه مورد استفاده قرار گرفته است:

۱_ ضابطهٔ شخصی ۱۲۸ که متکی بر تشخیص خود کشوری است که به واسطه وضعیت اقتصادی و نیازهای اجتماعی یا فرهنگی خود نمی تواند تمام حداقلهای مقرر شده در کنوانسیون درخصوص حمایت از پدید آورندگان را رعایت کند.

اما این ضابطه آشکارا مبهم و خودسرانه است زیرا خود کشور ذینفع، شمول این مقررات نسبت به خود را تشخیص داده و داخل در کشورهای در حال توسعه می گردد.

برای رفع این معضل، ضابطه دومی مقرر شده که از این قرار است:

 Υ_- ضابطه عینی یا نوعی، Υ_- که طبق آن کشور مورد نظر در حال توسعه تلقی نمی شود مگر اینکه مطابق عرف و رویه مجمع عمومی سازمان ملل متحد، در حال توسعه تشخیص داده شود، چنین ضابطه ای مستحکم تر و مطلوب تر است اما در عین حال به واسطه تحول و دگر گونی رویه و عرف مجمع عمومی سازمان ملل متحد، در تغییر و تحول دائم است. خلاصه اینکه مفهوم کشور در حال توسعه، شکننده و کشدار است اما دگر گونی و تحرک عناصر این مفهوم ضرورتاً مبهم و گنگ، جای خرسندی دارد چرا که آن را قابل انطباق با شرایط جدید می سازد و از جمود آن جلو گیری می کند.

سپس به رژیم استثناء بر قواعد عمومی مربوط به حقوق پدیدآورنده میرسیم که مشتمل بر یک سیستم راجع به لیسانسهای (امتیازات) اجباری غیرانحصاری، غیرقابل انتقال و معوض است. این لیسانسها شامل استفادهها و بهرهبرداریهای مدرسهای، دانشگاهی و تحقیقاتی از آثار فکری هستند.

تمام آثار مربوط به لیسانسهای اجباری ترجمه (ماده Π ضمیمه) مشمول این رژیم استثنایی هستند.

لیسانس یا امتیاز هنگامی قابل اعطاست که اثر مورد نظر ظرف مدت سه سال از تاریخ انتشار اولیه، ترجمه نشده باشد، مشروط بر اینکه ترجمه به زبانی مدنظر باشد که دارای کاربرد عام در کشورهای صنعتی است والا اگر زبان مزبور دارای کاربرد عام در کشورهای در حال توسعه باشد، این مدت یکسال است.

باید اضافه کرد که کشورهای در حال توسعه می توانند به جای استفاده از رژیم سند ضمیمه، گزینهٔ پیش بینی شده در بند ۲ ماده ۳۰ کنوانسیون برن را انتخاب نمایند که برای همگان آزاد است.

^{128.} Critère subjective.

^{129.} Critère objective.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٧٣

طبق این بند، اگر در پایان مدت ده سال از تاریخ انتشار اولیه، اثر مورد نظر به زبان رایج در کشور استفاده کننده از این مقرره ترجمه نشده باشد، حق انحصاری ترجمه، زائل شده و بهرهبرداری از اثر آزاد و مجانی می گردد و قابل ترجمه به زبان این کشور خواهد بود.

اما باید توجه داشت که تنها یکی از این دو رژیم قابل استفاده است و توسل همزمان بـه هر دو امکان ندارد. ۱۳۰

کشور مورد نظر در ابتدا باید اقدام به تحصیل توافق دوستانه با پدیدآورنده نماید و بنابراین لازم است درخواستی بین ذی نفع و پدیدآورنده یا در صورت مقتضی بین وی و چاپ کننده اثر به صورت کتبی مبادله گردد.

بدین منظور یک دوره انتظار اضافی و تکمیلی پیش بینی شده است به امید اینک توافق قراردادی (کتبی) حاصل گردد.

اگر فرض شود که این مدت زمان دارای حداقل دورهای که در انتهای آن لیسانس قابل درخواست است، سه سال باشد، ۶ ماه است و درصورتی که این دوره تنها یکسال باشد، ۹ ماه است (بند الف ۴ مادهٔ II ضمیمه).

از آنجا که این مدتها میتواند بدون صدور مجوز از سوی پدیدآورنده پایان یابد، قانونگذاران داخلی میتوانند مقام و مرجع صالح قضائی یا اداریای را تعیین کنند که شرایط اعطاء لیسانس (امتیاز ترجمه) را احراز نماید.

رژیم لیسانس مزبور در وهله اول، رعایت حقوق غیرمالی پدیدآورنده را لازم دانسته است: نام مؤلف باید بر روی تمام نسخههای ترجمه یا تکثیر شده درج گردد (بند ۳ ماده IV ضمیمه) و باید تدابیر مناسب جهت تضمین ترجمه درست و صحیح اتخاذ شود (بند ب-۶ ماده IV ضمیمه).

به علاوه هنگامی که پدیدآورنده تمام نسخههای اثر خود را از جریان گردش معاملات خارج کرده باشد، اعطاء لیسانس ممنوع است و بدین صورت، سند ضمیمه برعکس متن اصلی کنوانسیون، حق رجوع و انصراف ۱۳۱ را برای پدیدآورنده شناخته است. طبق بند ۶ ماده IV ضمیمه، کشورهای عضو باید تدابیر مناسب در سطح ملی در مورد حقوق مالی مقرر نمایند تا اینکه لیسانس اعطاء شده متضمن پرداخت عوض مناسب و منصفانه و منطبق با سطح مبالغ پرداخت شده متعارف در فرض اعطاء لیسانس در قالب توافق طرفین باشد و پرداخت این عوض به صورت پول نقد بینالمللی قابل تبدیل یا معادل آن تضمین گردد.

صادر کردن نسخ تکثیر شده ممنوع است، با این هدف که منجر به رقابت با پدیدآورنده یا صاحب حق در سطح بازارهای خارجی نگردد، مگر در حالات استثنایی که اتباع کشورهای در

^{130.} Claude Colombet, op.cit., p. 150-151.

^{131.} Droit de repentir.

حال توسعه ذی نفع به شکل دائم یا موقتی در خارج استقرار دارند.

با این حال این مقرره، ترجمههای انگلیسی، اسپانیولی یا فرانسوی را شامل نمی گردد. باید به این نکته توجه داشت که اگر ترجمهای به همان زبان مورد نظر در سرزمین کشور در حال توسعه توسط خود صاحب حق مؤلف منتشر شده باشد و این ترجمه دارای همان محتوایی باشد که ترجمه منتشر شده تحت لیسانس دارا است، لیسانس مزبور ملغی خواهد گردید. (بند ۶ ماده II ضمیمه).

و اما درخصوص لیسانسهای تکثیر مندرج در ماده III ضمیمه، از بند ۲ این ماده اینطور استنباط می شود که هنگامی که نسخههای یک چاپ در کشور در حال توسعه برای رفع نیازهای موجود خواه عام، خواه مدرسهای یا دانشگاهی بهوسیله صاحب حق تکثیر یا با اجازه او و به قیمتی قابل مقایسه با قیمتی که عرفاً در آن کشور برای آثار مشابه پرداخت می شود، در معرض فروش گذاشته نشده باشد، هر یک از اتباع این کشور می تواند لیسانس تکثیر و انتشار این چاپ را به قیمت مزبور یا قیمت پایین تر به منظور پاسخگویی به نیازهای آموزشی مدارس و دانشگاهها، تحصیل نماید. بنابراین، هدف از این مقرره همان هدف از اعطاء لیسانسهای ترجمه است. اصولاً لیسانس مزبور می تواند ۵ سال پس از تاریخ اولین نشر یک چاپ معین از اثر اصلی مؤثر بماند در حالی که این مدت برای آثار مربوط به علوم دقیق و تکنولوژی به سه سال کاهش یافته و برای آثار تصویری، رمانها، اشعار و آثار دراماتیک، مربوط به موسیقی و کتب هنری به هفت سال افزایش یافته است.

از سوی دیگر باید توجه داشت که رعایت و حفظ حقوق غیرمالی و نیز آیین و رژیم لیسانسهای تکثیر تقریباً شبیه لیسانسهای ترجمه است.

به عنوان مثال، این گونه لیسانسها، غیرانحصاری و غیرقابل انتقال اند و قواعد مضیقی در خصوص مکانیسم و روند تعیین و پرداخت عوض در آنها اعمال می گردد.

همچنین هنگامی که صاحب حق تکثیر در کشور مورد نظر، نسخههای اثر را به قیمتی برابر با قیمت عرفی آثار مشابه آن توزیع می کند، لیسانس تکثیر ملغی می گردد اما نسخههای تولید شده تحت رژیم لیسانس می توانند تا آخرین نسخه به فروش روند (بند ۶ مادهٔ III ضمیمه)

همچنین باید توجه داشت وسایل جدید پخش آثار بویژه ویدئو، انتقال بهوسیله کابلها و ماهوارهها و سیدیها در حال حاضر توسط کنوانسیون برن لحاظ نشدهاند، چنانکه آفرینش یا

^{132.} Claude Masouyé, Guide de la convention de Berne, p. 187.

^{133.} H. Desbois, A. Francon, A. Kerever, op.cit., N. 255 – 262. – Claude Colombet, op.cit., p. 150-152. – A et H.J. Lucas, N. 1098, p. 909-910.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٧٥

توسعه و تحول آثار مربوط به انفورماتیک (رایانهای) نیز چنیناند چرا که پیشرفتهای فنی پیوسته از متون قانونی ملی یا بینالمللی پیشی می گیرد.

و در آخر اینکه تحول و دگرگونی طرز فکرها، سیاستها و قانون گذاریهای ملی می تواند در آینده، پیوستن کشورهای بیشتری به کنوانسیون برن را به دنبال داشته باشد.

بخش دوم کنوانسیون جهانی حق مؤلف^{۱۳۵} ژنو ۱۹۵۲

الف: علل انعقاد اين كنوانسيون

علل انعقاد کنوانسیون جهانی حق مؤلف به سال ۱۹۵۲ در ژنو را می توان بدین صورت خلاصه کرد:

۱_ به عقیده برخی کنوانسیون برن نمی توانست پاسخگوی نیازهای کشورهای در حال توسعه باشد، زیرا این کشورها به منظور پیشرفت در زمینههای گوناگون علمی و فنی، احتیاج به استفاده از آثار فکری دیگر کشورها داشتند حال آنکه نمی توانستند مبالغ سنگین مربوط به حق مالی پدیدآورنده را پرداخت کنند، بنابراین نیاز بود که تسهیلات مناسب تری برای این گونه کشورها پیش بینی شود.

 Υ لزوم برقراری وحدت و یکپارچگی میان کشورهای عضو کنوانسیون بـرن و اتحادیـه کشورهای امریکایی Υ که با هم اختلاف نظر داشتند (بـه خـصوص در مـورد حقـوق غیرمـالی پدیدآورنده و تشریفات حمایت) سازمان ملـل متحـد را بـر آن داشـت کـه یونـسکو Υ را مـأمور مطالعات لازم برای تهیه طرح جهانی حق مؤلف نماید و ثمرهٔ این مطالعات پس از چنـد سـال در کنفرانسی با شرکت ۵۰ کشور در ژنو و در قالـب کنوانـسیون جهـانی حـق مؤلـف ظهـور یافـت. مأموریتی که سازمان یونسکو بدین صورت انجام داد در راستای اجرای اصل Υ منشور سـازمان ملل متحد بود که مقرر میدارد:

^{134.} M. Stojanovic, Quel avenir pour la convention de Berne: in Revue internationale de droit d'auteur, octobre 1986, p. 3 ets.

^{135.} Convention universelle du droit d'auteur = universal copyright convention.

^{136.} A et H.J. Lucas, op. cit., N. 1123-1127, p. 928-931. – A. Françon, cours de propriété littéraire, artistique et industnelle, Litec, Paris, 1999, p. 294-296.

^{137.} Pan – américan.

^{138.} UNESCO.

«هرکس حق دارد برای منافع مادی و معنوی کلیه محصولات علمی، ادبی و هنری خود تقاضای حمالت نماید».

و همان طور در مقدمه این کنوانسیون آمده است، هدف اصلی، تضمین احترام به حقوق پدیدآورندگان و در عین حال تشویق و زمینه سازی توسعه و گسترش ادبیات، علوم و هنرها به منظور انتشار وسیعتر آثار فکری بشری و افزایش تفاهم بین المللی بوده است.

ب: آثار مورد حمایت در کنوانسیون ژنو^{۱۳۹}

۱ در این کنوانسیون نیز نظیر کنوانسیون برن، آثار مورد حمایت دارای تعریف کلی و جامع نبوده و تنها چند نمونه بارز آنها ذکر گردیده است و هر یک از این نمونهها می تواند انواع متعددی از آثار متجانس ادبی، هنری و علمی را که در کنوانسیون ذکر نشده است دربربگیرد (همانند آثار موسیقی، نوشتهها، آثار نمایشی، سینمایی، نقاشی، پیکرتراشی).

بنابر این تمام انواع آثار فکری علمی، ادبی و هنری تحت شمول کنوانسیون ژنـو قـرار دارند.

۲_ کنوانسیون ژنو به حمایت از حقوق اشخاصی که حق پدیدآورنده اصلی را دارا میشوند (وراث و منتقل الیه در معاملات) نیز پرداخته است.

۳_ آثاری که برای اولین بار توسط سازمان ملل متحد یا سازمانهای تخصصی وابسته به آن یا سازمان کشورهای امریکایی منتشر میشود نیز مشمول حمایت کنوانسیون ژنو هستند.

۴ کنوانسیون، ضابطه اصالت و نوآوری را مورد تصریح قرارنداده است، اما در قوانین داخلی این شرط اساسی لحاظ می گردد و روح کنوانسیون نیز ناظر به آن است.

ج: اصول حمایت از آثار فکری ۱٤۰ ۱_اصل رفتار ملی

همانند کنوانسیون برن، در این کنوانسیون نیز مقرر شده است که آثار اتباع هر یک از کشورهای عضو کنوانسیون در سایر کشورهای عضو آن، برخوردار از همان حمایتی است که این کشورها نسبت به آثار فکری اتباع خود به عمل میآورند و اگر اثر متعلق به اتباع دول غیرمتعاهد باشد، نیز از همین حمایتها برخوردار است به شرط اینکه برای نخستین بار در یکی از کشورهای عضو کنوانسیون چاپ و منتشر شده باشد. (ماده ۱ و بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون)

^{139.} – A et H.J. Lucas, op. cit., N. 1123-1124, p. 928-929

^{140.} Claude Colombet, *op.cit*, p. 154-155.

٢_ اصل تشريفات

برخلاف کنوانسیون برن، کنوانسیون ژنو رعایت تشریفات مقرر در هر یک از کشورهای متعاهد را شرط حمایت از آثار فکری قرار داده است و پذیرش این امر بـرای ایجـاد هماهنگی و وفاق با مقررات داخلی کشورهای امریکایی بوده است که به امر تـشریفات توجـه خاصـی دارنـد. بهموجب ماده ۳ کنوانسیون ژنو، اگر در هر یک از دول عضو کنوانسیون، تـشریفاتی بـرای قابـل حمایت بودن اثر فکری مقرر شده باشد (همانند گـواهینامـههـای رسـمی، پرداخـت عـوارض و مالیات، اظهارنامه ثبت اثر و ...) این دول حق دارند تشریفات مزبور را در مورد آثار خـارجی نیـز اعمال نمایند.

د: حقوق پدیداًورندگان و محدودیتهای آن^{۱٤۲}

در کنوانسیون ژنو نیز پدیدآورندگان از کلیه حقوق مالی و غیرمالی مترتب بر آثار فکری ادبی و هنری خود برخوردارند، اما به منظور حمایت از کشورهای در حال توسعه که نیاز به دستآوردهای علمی و فنی دارند، محدودیتهایی در مورد حقوق انحصاری پدیدآورنده پیش بینی شده است که بهطور خلاصه از این قرار است (ماده ۵ کنوانسیون): ۱ پس از گذشت ۷ سال از اولین انتشار اثر، مؤلف باید به ترجمه اثر خود پرداخته یا این حق را به دیگری واگذار کند و برای این منظور، هر یک از کشورهای عضو متعهدند که کوششهای لازم را به منظور اعطاء اجازه ترجمه طبق قراردادی صریح و روشن به عمل آورند.

۲_ چنانچه اقدامات لازم برای کسب اجازه ترجمه از پدیدآورنده یا صاحب حق ترجمه به نتیجه نرسد، کسی که داوطلب برای تحصیل اجازه ترجمه است باید چند نسخه از تقاضانامه خود را به ناشری که نامش بر روی اثر است ارسال نماید و اگر تابعیت شخص دارای حق ترجمه مشخص باشد، باید تقاضای خود را به نمایندگی سیاسی یا کنسولی کشور متبوع وی یا سازمانی که از سوی این کشور تعیین گردیده تسلیم نماید.

درصورتی که این اقدامات نیز نتیجه ندهد، دولتی که تقاضای ترجمه اثر از سوی یکی از اتباع آن به عمل آمده می تواند اجازه ترجمه اثر را به وی اعطا کند، مشروط بر اینکه از زمان اعلام کتبی تقاضا به اشخاص و مراجع فوق الذکر حداقل ۲ ماه گذشته باشد.

ناگفته نماند که در عین حال منافع مالی صاحب حق ترجمه باید تأمین گشته و معادل یولی حق ترجمه مطابق با استانداردهای بین المللی، تعیین و به وی پرداخت گردد.

^{141.} Ibid, p.158 – H. Desbois, A. Francon, A. Kerever, op.cit., N. 80-83 et 85-93.

^{142.} Ibid, N. 84-109 – Claude Colombet, op.cit., p. 155-158.

همچنین در راستای حمایت از حقوق غیرمالی پدیدآورندهای که اثرش ترجمه میشود، این مقررات در کنوانسیون پیش بینی شده است: (بند ۲ مادهٔ ۵)

۱_ صادر کنندهٔ اجازه (کشور مربوطه) بایستی اقدامات لازم جهت تضمین ترجمه صحیح از اثر خارجی را به عمل اورد.

۲_ عنوان اصلی اثر و نام پدیدآورنده باید بر روی تمام نسخ ترجمهٔ منتشر شده، درج گردد.

۳ـ ترجمه باید از روی نسخه اصلی و نه ترجمه آن صورت پذیرد.

۴_ کسی که اجازه ترجمه را دریافت کرده است حق واگذاری آن به غیر را ندارد.

هـ دول متعاهد موظفاند علامت (c) و نام صاحب حق پدیدآورنده و سال اولین انتشار اثر را در جایی از کتاب که کاملاً به چشم بیاید درج کنند. 147

هـ: مدت حمایت از حق پدیدآورنده

چنانکه دیدیم، در کنوانسیون برن، مدت حمایت از حق پدیدآورده تا ۵۰ سال پس از مرگ وی مقرر گردیده بود، اما این مدت برای کشورهای در حال توسعه مناسب نبود و به همین خاطر در کنوانسیون ژنو به ۲۵ سال کاهش یافت.

بنابراین مدت حمایت از اثر، علاوه بر طول حیات پدیدآورنده، ۲۵ سال پس از مـرگ وی را نیز شامل است و وراث وی یا سایر قائم مقامهای قانونی او نظیر مراجع دولتی یـا ملـی تعیـین شده در قانون، در طول این مدت از حقوق مالی و غیرمالی مترتب بر اثر برخـوردار خواهنـد بـود. (بند ۱ مادهٔ ۴)

و اما استثنائات وارد بر این مدتها از این قرار است (بند ۲ ماده ۴):

۱_ چنانکه آمد اگر ظرف ۷ سال از تاریخ اولین انتشار اثر، ترجمه آن به زبان کشور دیگری منتشر نشود، هر یک از اتباع کشورهای دیگر متعاهد می توانند مطابق مقررات کنوانسیون، تقاضای صدور اجازه ترجمه را از مقامات صالح بنمایند.

۲_ آثار عکاسی و هنرهای ظریف دستی مشمول مدتهای مذکور نیستند، مگر اینکه مدت حمایت از این گونه آثار در کشورهای متعاهدی که از آنها حمایت می کنند کمتر از ۱۰ سال نباشد.

۳_ در کنوانسیون ژنو، مدت حمایت از آثار مشترک و منتشر شده به صورت مجهول یا با نام مستعار، همین به صورت و برخی گفتهاند است که مقررات کنوانسیون برن در این مورد جاری است، چراکه این کنوانسیون در واقع حاصل تجدید نظر در کنوانسیون بـرن اسـت و در مـوارد

^{143.} A et H.J. Lucas, op. cit., N. 1126, p. 93.

^{144.} Ibid, N. 1125, p. 929.

سير تحول حقوق مؤلف ... * ١٧٩

مسکوت باید به اصل رجوع کرد. ۱۴۵

بخش سوم کنوانسیون جهانی حق مؤلف پاریس ۱۶۲۱۹۷۱

الف: علل انعقاد اين كنوانسيون

۱_ به عقیده کشورهای در حال توسعه، دو کنوانسیون برن و ژنو بیشتر در راستای حمایت از منافع کشورهای پیشرفته بود و عمدتاً در جهت حمایت از آثار اتباع این کشورها قرار داشت و کماکان کشورهای در حال توسعه که نیاز شدیدی به دست آوردهای جدید علمی و فنی داشتند، میبایست هزینههای قابل توجهی را تحت عنوان حق مؤلف پرداخت کنند و این امر خود مانع بزرگی بر سر راه ترقی این کشورها و سبب عدم الحاق آنها به دو کنوانسیون مزبور بود.

۲_ یونسکو به این نتیجه رسیده بود که اندیشه لزوم احترام و حمایت از مالکیت معنوی هنگامی مثمرثمر است که مورد تأیید همه کشورهای جهان قرار گیرد و این امر جز با اتخاذ تدابیری به نفع کشورهای در حال توسعه امکان ندارد.

۳_ از سوی دیگر این اندیشه مطرح شد که خالق و پدیدآورندهٔ اثر در واقع از امکانات گوناگون بشری برای خلق اثر خود بهره برده و از حاصل تلاش دیگران نیز استفاده کرده است، بنابراین به انسانهای عصر خود و آیندگان متعهد است و نباید به طور انحصاری اطلاعات و معلومات خود را نزد خویش نگه دارد.

۴_ شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه تحول وسیعی به خود دیده بود و تجدیدنظر در کنوانسیونهای قبلی را ایجاب می کرد.

با توجه به این عوامل و با تلاش یونسکو، کنفرانس پاریس به سال ۱۹۷۱ با هدف تلفیق دو کنوانسیون برن و ژنو تشکیل یافت و ثمره اَن در قالب کنوانسیون جهانی حق مؤلف پاریس ظهور پیدا کرد.

این کنوانسیون شامل ۲۱ ماده، یک اعلامیه، یک قطعنامه و دو پروتکل ضمیمه راجع به حمایت از آثار اشخاص بدون تابعیت و پناهندگان و اجرای کنوانسیون درخصوص آثار سازمانهای بین المللی است.

^{145.} H. Desbois, A. Francon, A. Kerever, op.cit., N. 94-99.

^{146.} Ibid, N. 201-215 – Claude Colombet, op.cit., p. 153-160.

ب: آثار مورد حمایت در کنوانسیون جهانی پاریس (مادهٔ ۱)

در این کنوانسیون نیز همانند دو کنوانسیون قبلی، تعریفی جامع و کلی از آثار فکری مورد حمایت ارائه نگردیده است چرا که امکان حصول توافق بین کشورها بر سر چنین تعریفی وجود نداشته است، به علاوه کشورهای عضو نگران این بودهاند که ارائه یک تعریف کلی احتمالاً مانع شمول کنوانسیون نسبت به آثار فکری جدید خواهد گردید، بنابراین به ذکر نمونههای روشن و بارز از آثار ادبی، علمی و هنری اکتفا کردهاند (آثار موسیقی، نمایشی، سینمایی، نقاشی، کنده کاری، مجسمهسازی و ...).

ج: اصول حمایت از آثار (مواد ۳-۲)

۱_ هر یک از دول متعاهد ملتزم می شوند که اقدامات لازم تقنینی، قضائی و اجرایی برای حمایت کافی و موثر از حقوق پدیدآورندگان آثار فکری علمی، ادبی و هنری را به عمل آورند، چنانکه در کنوانسیون ژنو نیز چنین تعهدی درج شده است.

۲_ شرط اصالت و نوآوری اثر و ابتکاری بودن آن ذکر نگردیده و به عهده قوانین داخلی گذاشته شده و طبعاً از سوی کشورها لحاظ می گردد.

۳_ بهموجب اصل رفتار ملی، کلیه آثار اتباع هر یک از کشورهای متعاهد اعـم از منتـشر شده و نشده در این کشورها و دیگر کشورهای متعاهد مورد حمایت است و میزان حمایت برابر با حمایت مقرر شده برای آثار اتباع داخلی است.

۴_ آثار اتباع دول غیرعضو به شرط اینکه در کشور متعاهد برای اولینبار چاپ و منتشر شوند از حمایت آن کشور برخوردار خواهند بود.

۵ هر یک از دول عضو می تواند به موجب قوانین داخلی خود، اشخاص مقیم در آن کشور را در حکم اتباع خود بداند.

عداگر دولت متعاهد، تشریفاتی نظیر ثبت و تسلیم اظهارنامه ثبتی و پرداخت عوارض و مالیات را برای حمایت از آثار فکری اتباع خود مقرر کرده باشد، نمی تواند این تشریفات را درخصوص آثار اشخاصی که اثرشان برای نخستین بار در خارج از این کشور منتشر شده و علامت (c) را بر روی تمام نسخههای منتشره همراه با ذکر نام دارنده حق مؤلف و سال نخستین انتشار داشته و مجوز انتشار آن را از پدیدآورنده یا شخص قائم مقام او کسب کرده باشند، اعمال نماید.

د: حقوق پدیدآورنده و محدودیتهای آن (مواد ٤ مکرر تا ٦)

در این کنوانسیون نیز پدیدآورنده از کلیه حقوق انحصاری مالی و غیرمالی مترتب بـر اثـر سیر تحول حقوق مؤلف ... * ۱۸۱

خود برخوردار است (همانند آنچه در کنوانسیون برن آمده است)، لکن محدودیتهای بیشتری را نسبت به کنوانسیون ژنو به خود دیده است:

۱ درصورتی که پس از گذشت ۷ سال از تاریخ نخستین انتشار اثر، ترجمه آن به زبان هر یک از دول متعاهد (زبان متداول در آن) از جانب دارنده حق ترجمه یا با اجازه او و توسط دیگری منتشر نشده باشد، هر یک از اتباع دول متعاهد می توانند از مقام صلاحیت دار این کشورها اجازه نامه غیر انحصاری ترجمه اثر مزبور و انتشار آن را تحصیل نمایند.

تحصیل چنین اجازهای مشروط بر این است که امکان تحصیل اجازه از شخص دارندهٔ حق ترجمه بنا به عللی امکان پذیر نبوده و یا اینکه نسخههای چاپ شده کمیاب گردیده باشد.

در عوض، لازم است دول متعاهد تلاش لازم جهت تضمین ترجمه صحیح از اثر را به عمل آورند و حقوق مالی دارنده حق ترجمه را طبق رویههای بینالمللی محاسبه و پرداخت نمایند. (بند ۲ ماده ۵)

۲_ کشورهای در حال توسعه می توانند با تصویب قوانین داخلی مدت مزبور را از ۷ سال به $^{\circ}$ سال کاهش دهند. (بند الف $^{\circ}$ ۱ مادهٔ ۵ مکرر سوم)

 7 حتی این مدت 7 ساله نیز می تواند کاهش یابد مشروط به اینکه او 1 تمام ک شورهای پیشرفته عضو کنوانسیون پاریس یا ژنو موافقت کنند، ثانیاً اثر به زبان رایج در کشور محل تقاضا ترجمه گردد، ثالثاً کاهش دوره کمتر از یکسال نباشد، رابعاً ترجمه از زبانهای فرانسه، انگلیسی و اسپانیایی نباشد، خامساً چنین اجازهای، خاص استفادههای آموزشی، دانشگاهی و تحقیقاتی است. (بند ب 1 و 7 ماده 1 مکرر سوم)

۴_ هرگاه یک اثر نوشته که در قالب متن اصلی خود استفاده می شود در کشوری نایاب گردد یا قیمت آن از حد متعارف بالاتر رود، اتباع این کشور می توانند تحت شرایط خاص مقرر در کنوانسیون (دادن تقاضانامه به یونسکو، محاسبه و پرداخت حقوق مالی دارنده حق مؤلف و اثبات اینکه تحصیل اجازه از وی امکان پذیر نبوده است)، اقدام به چاپ آن برای رفع نیازهای آموزشی و علمی و تحقیقاتی نمایند.

۵ سرانجام باید توجه داشت که برعکس کنوانسیون برن، کنوانسیون جهانی پاریس، قواعد مربوط به حداقل حمایت از حقوق غیرمالی (اخلاقی) پدیدآورندگان را در بر ندارد چرا که همه کشورهای گوناگون ملحق شده به این کنوانسیون، حقوق غیرمالی را داخل مفه وم حقوق پدیدآورنده آثار فکری نمیدانند، ۱۴۳ به طوری که برخی از آنها حمایت از این نوع حقوق را به رژیم حقوقی مستقلی نظیر حقوق شخصیت ۱۴۹ واگذار کردهاند. ۱۴۹

^{147.} Droits d'auteur.

^{148.} Droits de la personnalité.

هـ: مدت حمایت (مادهٔ ٤)

مدتهای حمایت از حقوق پدیدآورنده آثار فکری از این قرار است:

١_ طول حيات پديداورنده؛

۲_ تا ۲۵ سال پس از مرگ وی برای وراث یا قائم مقام قانونی دیگر؛ (بند ۲ مادهٔ ۴)

۳_ درخصوص آثار عکاسی و هنرهای دستی و صنعتی، تا ۱۰ سال از تاریخ اولین انتشار و تولید؛ (بند ۳ مادهٔ ۴)

۴ درخصوص مدت حمایت در حالت انتقال حق به دیگری در زمان حیات پدیدآورنده، طبق مفاد قرارداد عمل می شود؛

۵ کنوانسیون در مورد مدت حمایت از آثار پدیدآورندگان مجهول الهویه یا با نام مستعار تصریحی ندارد و می توان گفت که راه حل کنوانسیون برن لازم الاتباع است. ۱۵۰

بخش چهارم موافقتنامه ترییس ۱۹۹٤

الف: علل انعقاد

تریپس، 101 نام اختصاری موافقتنامه راجع به جنبههای تجاری حقوق مالکیت فکری است که در سال ۱۹۹۴، طی سند نهایی مذاکرات دور اروگوئه در چارچوب موافقتنامه عمومی راجع به تعرفه و تجارت (گات) 107 انعقاد یافت و پس از تشکیل سازمان تجارت جهانی 107 (W.T.O) به عنوان یکی از ضمائم مهم موافقتنامه سازمان مزبور، از اول ژانویه ۱۹۹۶ به اجرا درآمد.

استانداردهای مربوط به قابلیت دسترسی و حوزهٔ شمول و کاربرد حقوق مالکیت فکری یکی از قسمتهای اصلی این موافقتنامه است که علاوه بر حقوق مالکیت صنعتی، حقوق مؤلف 104 و حقوق مرتبط با آن 104 را نیز دربر می گیرد. 104 (مواد 104)

^{149.} Claude Colombet, op.cit., p. 158.

^{150.} H. Desbois, A. Francon, A. Kerever, op.cit., N. 215.

^{151.} Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights = IRIPS

^{152.} General Agreement on Tariffs and Trade = GATT

^{153.} Word Trade Organisation.

^{154.} Copyright = Droit d'auteur

^{155.} Neighboring rights = Droit Voisins

حقوق مرتبط با حقوق مؤلف شامل حقوق هنرمندان اجراکننده آثار ادبی و هنری از جمله خوانندگان، نوازندگان و بازیگران، حقوق تهیه کنندگان آثار حقوقی یا فونوگرام و حقوق سازمانهای پخش کننده برنامههای رادیویی و تلویزیونی است.

به طور کلی در موافقتنامه تریپس، حقوق مالکیت فکری و از جمله حقوق مؤلف به مثابه اموالی تلقی شدهاند که همانند کالاهای مادی و خدمات، دارای ارزش اقتصادی در بازار جهانی اند، بازاری که مستلزم یکسانی و یکنواختی سطح حداقل حمایتهای مقرر در هریک از کشورها است تا از بروز آثار منفی بر تجارت و قدرت رقابت جلوگیری شود.

ازاینرو، تریپس طبق مادهٔ یک خود، متضمن حداقل قواعد حمایتی ناظر به مصادیق گوناگون حقوق مالکیت فکری است که هریک از کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی ملزم به تبعیت از آنها میباشند.

مهمترین علل و زمینههای انعقاد موافقتنامه ترییس از این قراراند:

۱ کنوانسیونهای حقوق مؤلف و حقوق مرتبط با آن و نیز کنوانسیونهای مربوط به حقوق مالکیت صنعتی، فاقد ساز وکارها و اهرمهای مناسب برای الـزام کـشورهای عـضو بـه رعایـت مقررات این کنوانسیونها و آیین رسیدگی به حل و فصل اختلافات میان آنها بودند.

۲_ مقررات صریحی راجع به مسائل ناشی از پیشرفتهای فنی جدید مرتبط با ساخت و استفاده از برنامههای رایانهای، پایگاهها و مجموعههای اطلاعاتی و انتقال ماهوارهای در این کنوانسیونها وجود نداشت.

۳_ پیشرفت قابل توجه ابزار انتشار بینالمللی آثار فکری در اثر ظهور تکنولوژی جدید انتقال ماهوارهای، پایگاههای اطلاعاتی اینترنتی و توسعه فنآوری رایانهای، اتخاذ تدابیر حمایتی قویتری را ایجاب می کرد.

۴_ گسترش سرقتهای ادبی و هنری موجب نگرانیهای بسیاری شده بود و پیشبینی
راه حلهای مناسبی را اقتضا می نمود.

۵_ لازم بود تدابیری برای کاهش انحرافات و موانع موجود بر سر راه تجارت بینالمللی و تشویق حمایت مؤثر و کافی از حقوق مالکیت فکری پیش بینی گردد تا تجارت بینالمللی با کمترین مانع ممکن جریان یابد و از داد و ستد کالاهای تقلبی جلوگیری شود.

2_ لزوم تشویق ابداعات فنی و انتقال تکنولوژی، پرهیز از اقداماتی که آثار نامطلوبی بر انتقال بین المللی تکنولوژی دارد و تضمین مشارکت مؤثر کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی در روند مذاکرات به منظور ایجاد توازن بین حقوق و تعهدات متقابل تولیدکنندگان و مصرف کنندگان دانش فنی جهت نیل به رفاه اقتصادی و اجتماعی در همه این کشورها، همه و

١٠٥٠. از ديگر قسمتهای مهم تريپس که از نوآوریهای آن محسوب می شود، قواعد راجع به اجرای حقوق مالکيت فکری (مواد ۲۹ـ ((مواد ۲۱ـ ((مواد ۲۱ـ (کسب و حفظ حقوق مالکيت فکری (مادهٔ ۲۲) و جلوگيری از بروز اختلافات و طرق حل و فصل آنها (مواد ۲۴) است.

۱۸۴ * مجلهٔ حقوقی / شمارهٔ سی و پنجم

همه مقتضی پیش بینی مقررات جدید و مناسب بود (مقدمه و مواد ۷ و ۸ تریپس). $^{1\Delta V}$

ب: ارتباط تریپس با کنوانسیون حق مؤلف برن (با اصلاحات بعدی تا سال ۱۹۷۱)

۱_ طبق بند ۱ مادهٔ ۹ تریپس، کلیه کشورهای عضو ملزم به رعایت مفاد مواد ۱ تا ۲۱ کنوانسیون برن و ضمیمهٔ آن (براساس اصلاحات ۱۹۷۱ پاریس) هستند حتی اگر تاکنون به این کنوانسیون نپیوسته باشند.

بدین ترتیب، عضویت در سازمان تجارت جهانی که الحاق به تریپس، پیش شرط آن است، منجر به الزام آور شدن قواعد مندرج در مواد ۲۱_۱ کنوانسیون برن و ضمیمه آن نسبت به هریک از کشورهای عضو می گردد و عامل مهمی برای تحقق بیشتر و کاملتر نظم حقوقی جهانی در زمینه حقوق مؤلف به شمار می آید.

۲_ بر اساس بند فوق، مفاد مادهٔ ۶ مکرر کنوانسیون برن، ناظر به حقوق معنوی (اخلاقی) مؤلف، کشورهای عضو تریپس را ملزم نمیسازد و لازمالاجرا نیست. البته باید توجه داشت کشورهایی که عضو کنوانسیون برن هستند از این معافیت برخوردار نیستند و برعکس موظفاند حقوق معنوی مؤلف را در مورد اتباع کلیه اعضاء سازمان تجارت جهانی رعایت کنند حتی اگر کشورهای اخیر خود عضو کنوانسیون برن نباشند، زیرا اولاً طبق بند ۲ ماده ۲ تریپس، هیچ چیز در این موافقتنامه به تعهدات اعضاء در قبال یکدیگر براساس مفاد کنوانسیون برن لطمه نخواهد زد، ثانیاً اصل رفتار ملی و دولت کاملة الوداد، طبق مواد ۳ و ۴ تریپس چنین اقتضایی دارد.

ج: آثار مورد حمایت

براساس مستفاد از بند ۱ مادهٔ ۹ تریپس، آثار علمی، هنـری و ادبی مـورد حمایـت ایـن موافقتنامه اصولاً همان آثار مورد حمایت کنوانسیون برن است که طیـف وسـیع و نامحـدود آثـار ادبی و هنری و علمی را دربر می گیرد. با این همه در مادهٔ ۱۰ تریپس، به برنامههای رایانـهای و مجموعه دادهها ۱۵۹ یا پایگاههای اطلاعاتی پرداخته شده و تصریح شده است که چنین آثاری چه

^{157.} A. Bertrand, Le droit d'auteur et les droits voisins, 2^e édition, Dalloz, pans et Dleta, Paris, 1999, N. 10. 19, p. 476-477.

ـ مرکز تجارت بینالملل وابسته به سازمان تجارت جهانی و دبیرخانه مشترکالمنافع، راهنمای تجـاری دوراروگوئـه، ترجمـهٔ مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران، چ ۱، ۱۳۷۵، ص ۴۱۹ به بعد ـ مریم اَموزگار، کپیرایـت و حقـوق مـرتبط در موافقتنامه راجع به جنبههای تجاری مالکیت معنوی، مجله پژوهشهای حقوقی، ش ۳، ۱۳۸۲، صص ۱۵۵ـ۱۵۵.

۱۵۸. وایپو، بررسی مقایسهای حقوق مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت و سازمان جهانی مالکیت فکری، بزرگی، دکتر وحید، مترجم، چ ۱، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران، ۱۳۸۴، صص ۹_۷.

^{159.} Computer programs and Compilations of data.

در قالب کدهای اصلی ۱۶۰ (به زبان قابل درک برای عموم) و چه در قالب کدهای دیـدنی، ۱۶۱ (بـه زبان ماشین)، به عنوان اثر ادبی مشمول حمایت دانسته شدهاند.

در این مورد باید به نکات زیر توجه کرد:

۱ ـ اگرچه در کنوانسیون برن، به دو نوع اثر فکری فوق تصریح نـشده است امـا عمومـاً پذیرفته شده که عبارت «هرگونه آثار ادبی، هنری و علمی صرفنظر از شکل یا نحوهٔ ارائه آنها» در بند ۱ مادهٔ ۲ این کنوانسیون، چنین آثاری را نیز دربرمیگیرد؛ بـا ایـن همـه، تـدوین کننـدگان موافقتنامه تریپس ترجیح دادهاند بهجای اکتفا به چنین تفسیری، برنامههای رایانهای و مجموعـه دادهها را مورد تصریح قرار دهند تا جای هیچ تردیدی باقی نماند.

۲_ تصریح به «ادبی بودن» دو نوع اثر مذکور، به منظور پرهیز از تلقی آنها به عنوان اثر هنری کاربردی است که مدت حمایت از آن طبق موافقتنامه تریپس، ۲۵ سال از تاریخ ایجاد اثر بوده و منوط به رفتار متقابل است. به عبارت دیگر، مقصود این بوده است که برنامههای رایانهای و مجموعه دادهها مشمول حمایت ۵۰ ساله (طبق بند ۷ مادهٔ ۲ و بند ۴ مادهٔ ۷ کنوانسیون برن) قرار گیرند، ۱۶۳ اما برخی معتقدند که این گونه آثار جزو هنرهای کاربردی و تابع رژیم حمایتی خاص آنها هستند. ۱۶۴

د: اصول حمایت

۱_ اصل رفتار ملی

در ماده ۳ تریپس، اصل رفتار ملی همانند مواد ۳ تا ۵ کنوانسیون برن مورد تصریح قـرار گرفته و بهموجب آن هریک از کشورهای عضو ملزم است در حمایت از حقوق مؤلفین بین اتباع خود و اتباع دیگر کشورها تبعیض قائل نشود.

واژهٔ حمایت در مادهٔ مزبور تمام مراحل اکتساب، حفظ، اجرا، قلمرو شمول و قابلیت دارد. دسترسی حقوق مالکیت فکری را شامل است و اصل رفتار ملی بر تمام این مراحل حاکمیت دارد. بدین جهت هریک از کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی می تواند در هریک از دیگر کشورهای عضو آن، حمایتی همسطح با اتباع آن کشورها در مورد آثار چاپ نشده خود یا آثاری که برای اولین بار خارج از کشور مورد نظر چاپ شده است، مطالبه نماید (مواد ۵ ـ۳ کنوانسیون برن).

160. Source Codes.

161. Object Codes.

۱٦۲. همان، ص ۱۰.

۱٦۳. همان.

١٦٤. مريم أموزگار، همان، ص ١٥٩.

165. National Treament Principle.

٢_ اصل دولت كاملة الوداد١٦٦

طبق مادهٔ ۴ تریپس، هرگونه امتیاز یا معافیتی که یک کشور عضو به اتباع کشور دیگری اعطا کند، فوراً و بدون هیچ قید و شرطی به اتباع سایر کشورهای عضو (WTO) اعطا خواهد شد، گرچه کشور مزبور عضو (WTO) نباشد. این اصل که از ابتکارات تریپس است و در کنوانسیونهای حقوق مؤلف سابقه نداشته است ابزار مناسبی برای تحقق هرچه بیشتر نظم واحد جهانی در حوزهٔ حمایت از حقوق مؤلفین بهشمار می آید.

۳ـ اصل خلاقیت و نوآوری که شرط اساسی حمایت از آثار فکری است و در مادهٔ ۲ کنوانسیون برن مورد تصریح قرار گرفته، امروزه به درجهای از بداهت و وضوح رسیده است که تدوین کنندگان تریپس نیازی به ذکر آن ندیدهاند.

3۔ در مورد تشریفات کسب و حفظ حقوق مؤلف، اعتقاد بر این است که اصول مندرج در ماده ۶۲ تریپس، هیچ تعارضی با مفاد کنوانسیونها و معاهدات حقوق مؤلف تحت نظارت سازمان جهانی مالکیت فکری وجود ندارد و اصول مندرج در آنها در واقع مکمل مفاد ماده ۶۲ تریپس است.

ازاین رو می توان گفت مفاد مادهٔ ۳ کنوانسیون ۱۹۵۲ ژنو که در واقع اصلاحیه کنوانسیون برن درخصوص اصل تشریفات است کماکان مجری است و هریک از کشورهای عضو (WTO) می تواند تشریفاتی که برای حمایت از آثار فکری اتباع خود اعمال می کند در مورد آثار اتباع خارجی نیز اجرا نماید و البته استثناء مقرر در ماده ۳ کنوانسیون ۱۹۷۱ یاریس باید مراعات گردد.

هـ: حقوق يديدآورندگان

۱ـ به طور کلی براساس مفاد بند ۱ مادهٔ ۹ تریپس، کلیه حقوق مالی مقرر در کنوانـسیون برن و اصلاحات آن، در این موافقتنامه پذیرفته شده و کشورهای عضو (WTO) ملزم به رعایـت آنها هستند.

۲_ علاوه بر حقوق مالی مزبور، یک حق مالی جدید تحت عنوان حقوق اجارهای ۱۶۹ در

۱٦٨. واپيو، همان، صص ۶۰ ـ۵٩.

169. Rental Rights.

^{166.} The Most Favoured Nations Principle = MFN

^{167.} W. Cornish and D. Liwelyn, Intellectual Property, 5th edition, Sweet and Maxwell, London, 2003, No. 10-55, p. 417.

مادهٔ ۱۱ ترییس به رسمیت شناخته شده است:

پدیدآورندگان برنامههای کامپیوتری و آثار سینمایی و وراث آنها می توانند اجارهٔ تجاری نسخه اصل یا کپی آثار خود به عموم را اجازه داده یا از آن منع کنند. با این همه اگر اجارهٔ تجاری این گونه آثار به تکثیر غیرمجاز منجر نشود و به حق تکثیر مؤلفین لطمهای وارد نسازد، شناسایی حقوق اجاره ای از سوی کشورهای عضو الزامی نخواهد بود. ۱۲۰

شناسایی چنین حق مالی، در راستای اعمال حق مؤلفین بر تجاری کردن ۱۷۱ اثر خود تلقی می گردد.

"-"بنا به صریح بند ۱ مادهٔ ۹ تریپس، کشورهای عضو (WTO) اصولاً حق یا تعهدی در رابطه با حقوق معنوی مذکور در مادهٔ ۶ مکرر کنوانسیون برن ندارند، با این همه اگر کشوری از کشورهای عضو WTO، عضو کنوانسیون برن نیز باشد ملزم به رعایت این نوع حقوق در مقابل کشورهای دیگر است حتی اگر این کشورها عضو کنوانسیون برن نباشند (بنـ ۲ مـادهٔ ۳ و مـواد <math>**۳**تریپس).

٤_ محدوديتهاى حقوق پديدأورندگان

طبق مادهٔ ۱۳ تریپس، اعضاء سازمان تجارت جهانی (WTO) می توانند محدودیت ها یا استثنائاتی را در مورد حقوق انحصاری پدیدآورندگان در برخی موارد خاص وضع کنند، مشروط بر اینکه با بهرهبرداری متعارف مؤلفین از اثر خویش در تعارض نباشد و به منافع مشروع آنها لطمه نزند.

به طور کلی عقیده بر این است که هیچ تعارضی میان کنوانسیون برن و موافقتنامه تریپس در این مورد وجود ندارد و در مادهٔ ۱۳ تریپس تقریباً همان الفاظ و عبارات بند ۲ مادهٔ ۹ کنوانسیون برن به کار رفته است.۱۲۲

و: مدت حمایت

الله تریپس برخلاف کنوانسیون برن، مؤلف بودن شخص حقوقی را پذیرفته است و مدت حمایت از آثار اشخاص حقوقی را حداقل ۵۰ سال از تاریخ پایان اولین سال انتشار مجاز اثـر و در

171. Commercialization.

۱۷۲. وایپو، همان، صص ۱۶_ ۱۵؛ مریم آموزگار، همان، ص ۱۶۱.

۱۷۰. همان، صص ۱۳_۱۲.

صورت عدم انتشار مجاز، از تاریخ ایجاد اثر مقرر کرده است (مادهٔ ۱۲)، اما اگر مؤلف، شخص طبیعی باشد، مدت حمایت طبق بند ۱ مادهٔ ۷ کنوانسیون برن، علاوه بر طول مدت حیات وی، ۵۰ سال از تاریخ مرگ وی خواهد بود.

۲۰ مدت حمایت از آثار عکاسی و هنرهای کاربردی، همانند کنوانسیون برن، حـداقل ۲۵ سال پس از ایجاد و خلق اثر است. (مادهٔ ۱۲)

۳- مدت حمایت از آثار سینمایی، حداقل ۵۰ سال از تاریخ انتشار مجاز اثر است. (مادهٔ ۱۲)

ز: مقررات مربوط به کشورهای درحال توسعه ^{۱۷۳}

در قسمت ششم موافقتنامه تریپس، تحت عنوان ترتیبات انتقالی و ملی سه ماده (۶۷–۶۷) تدابیری به نفع کشورهای درحال توسعه درخصوص زمان لازمالاجرا شدن مفاد تریپس نسبت به آنها مقرر شده است:

۱ـ کشورهای دارای کمترین سطح توسعهیافتگی مجاز هستند اجرای این موافقتنامه را بجز دو اصل رفتار ملی و دولت کاملة الوداد، تا ده سال یعنی تا اول ژانویه ۲۰۰۶ میلادی به تأخیر اندازند و این مدت برای کشورهای درحال توسعه و کشورهای درحال گذر از اقتصاد برنامهای به اقتصاد آزاد، چهار سال یعنی تا اول ژانویه ۲۰۰۰ میلادی بوده است. (بندهای ۳ــ۲ مادهٔ ۶۵ ترییس).

۲ـ درمورد انتقال تکنولوژی (فن اَوری)، دو مقرره پیش بینی شده است:

«اولاً، کشورهای توسعه یافته عضو WTO موظف اند انگیزه های لازم برای پیشبرد و تشویق انتقال فن آوری به کشورهای دارای کمترین سطح توسعه یافتگی را در شرکتها و مؤسسات داخلی خود ایجاد نمایند. (بند ۲ مادهٔ ۶۶)

ثانیاً، هریک از کشورهای توسعه یافته عضو، ملزم هستند در صورت تقاضای کشورهای در حال توسعه یا دارای کمترین سطح توسعه یافتگی، به همکاریهای فنی و مالی لازم با این کشورها برای تسهیل اجرای مفاد تریپس اقدام نمایند. (مادهٔ ۶۷)».

173. W. Cornish and D. Liwelyn, op. cit., No. 9-33, p. 364.

بخش پنجم معاهدهٔ حق مؤلف وایپو ۱۹۹۲

الف: علل انعقاد

یکی دیگر از تلاشهای جامعه بین المللی برای پُرکردن خلاُها و رفع نقائص کنوانسیونهای حقوق مؤلف در قالب کمیته کارشناسی سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) صورت گرفت و با پرداختن به مسائلی که بعضاً در موافقتنامه تریپس نیز مطرح نشده بود، گام مهم دیگری در این راستا برداشت که ثمرهٔ آن در قالب معاهدهٔ حق مؤلف وایپو به سال ۱۹۹۶ میلادی در شهر ژنو و با استناد به ماده ۲۰ کنوانسیون برن که به دول عضو اجازه انعقاد معاهداتی راجع به آثار ادبی و هنری داده است، ظاهر گردید.

این معاهده از تاریخ ۶ مارس ۲۰۰۲ به اجرا درآمده و زیر نظر سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو) اداره می شود.

ب: نوأورىها

۱_ توسعه آثار ادبی، هنری تحت حمایت

در این معاهده، برنامههای رایانهای صرف نظر از نوع رسانه یا روش و شکل نمود عینی آنها و نیز مجموعه دادهها و اطلاعات تهیه شده در اشکال گوناگون (همانند سایتهای رایانهای)، صراحتاً در زمرهٔ آثار تحت حمایت قرار داده شدهاند.

٢_ توسعه حقوق يديدآورندگان

در معاهده وایپو، سه نوع حق مالی دیگر به حقوق مالی مؤلفین اضافه گردیده که در کنوانسیونهای حق مؤلف سابقه نداشته است:

١_٢_ حق اجاره

پدیدآورندگان، حق صدور اجازهٔ اجارهٔ نسخههای اصلی و کپی برنامههای رایانهای، آثار سینمایی و آثار صوتی ضبط شده خود به عموم یا منع از آن را دارند.

174. Wipo Copyright Treaty = WCT

۲_۲_ حق توزیع

پدیداًورندگان، حق صدور اجازهٔ قرار دادن نسخههای اصلی یا کپی اثر خود در دسترس عموم از طریق فروش و سایر طرق انتقال مالکیت یا منع از آن را دارند.

٣-٢- حق ارسال براي عموم

مؤلفین، حق صدور اجازهٔ هرنوع ارسال اثر خود برای عموم از طرق گوناگون ارتباطی و یا منع از آن را دارا میباشند.

۳ کلیه کشورهای عضو معاهدهٔ حق مؤلف وایپو ملزم به رعایت مقررات کنوانسیون برن (با اصلاحات بعدی) هستند حتی اگر رسماً به این کنوانسیون ملحق نشده باشند، اما اصل عضویت در معاهدهٔ وایپو اختیاری است.

نتيجه گيري

الف_قواعد بین المللی حاکم بر حقوق پدید آورندگان آثار فکری علمی، ادبی و هنری (حقوق مؤلف) از زمان تصویب اولین کنوانسیون راجع به حق مؤلف در ۱۸۸۶ تا به حال در عین ثبات واستمرار در بسیاری از اصول و ضوابط موجود، دگرگونی قابل تـوجهی داشـته اسـت. ایـن تحولات اساساً با هدف تأمین حداکثر حقوق مالی و غیرمالی پدید آورندگان در عین تـضمین بهرهمندی همه ملتها از ثمرات و دست آوردهای مادی و معنوی حاصل از این گونه پدیده ها رخ داده است و بدین منظور، کشورهای پیشرفته و سازمانهای بین المللی سعی کرده اند قواعد حقوقی حاکم بر این عرصه را چنان تنظیم کنند که منافع و مصالح کشورهای در حال توسعه را نیز تأمین نموده و آنها را به پیوستن به کنوانسیون ها، معاهدات و موافقتنامه های بین المللی ترغیب نماید.

ب_اصول و ضوابط کلی حاکم بر حقوق آفرینشهای علمی، ادبی و هنـری در سطح بینالمللی در حال حاضر از این قراراند:

۱ـ در هیچ یک از کنوانسیونها، معاهدات و موافقتنامههای بینالمللی، تعریفی از آثار علمی، ادبی و هنری مورد حمایت ارائه نشده و با ذکر مصادیق مهم این گونه آثار که به صورت غیرحصری بیان شدهاند، امکان حمایت از هرگونه آفرینش فکری جدید در آینده فراهم شده است. با این همه در موافقتنامه تریپس و معاهدهٔ حق مؤلف وایپو، برنامههای رایانهای و مجموعه دادهها بهطور خاصی مورد تصریح قرار گرفته است تا بر شمول حمایت نسبت به آنها بهعنوان

^{175.} Wipo, Summary of the Wipo Copyright Treaty, Geneva, 2000, pp. 2-7.

مصادیق جدید و پیشرفته مالکیت فکری ادبی تأکید گردد.

۲_ اصل اساسی تمام کنوانسیونها، معاهدات و موافقتنامههای بین المللی که در واقع روح و جوهره اَنها را تشکیل میدهد، لزوم رفتار و برخورد مساوی با آثار علمی، ادبی و هنری خارجی در هر یک از کشورهای عضو است، به طوری که اصولاً تفاوتی بین رژیم حقوقی حاکم بر این نوع آثار و آثار مشابه داخلی و ملی وجود نداشته باشد. (اصل رفتار ملی)

۳_ آثار فکری مورد حمایت، تنها پدیدههایی را شامل می شود که حاصل خلاقیت و نوآوری پدیدآورنده بوده و به دور از تقلید و کپیبرداری از دیگران باشد.

۴ حسب تصمیم هر یک از کشورهای متعاهد، رعایت تشریفات مقرر در هر یک از این کشورها برای حمایت حقوقی از آثار فکری داخلی، شرط حمایت از آثار خارجی نیز خواهد بود. (اصل تشریفات)

۵ حقوق پدیدآورندگان آثار فکری علمی، ادبی و هنـری بـه دو دسـته کلـی غیرمـالی (معنوی یا اخلاقی) و مالی تقسیم میشود:

این حقها، حداقلهایی هستند که تمام کشورهای متعاهد جز در موارد استثنایی استفاده از حق شرط (رزرو)، موظف به رعایت آنها در حقوق داخلی خود میباشند اما مقرر کردن سایر حقوق غیرمالی نظیر حق افشاء و حق انصراف، با این همه در موافقتنامه تریپس که عمدتاً به جوانب تجاری حقوق مالکیت فکری توجه دارد، کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی اصولاً الزامی به رعایت مفاد ماده ۶ مکرر کنوانسیون برن درخصوص حقوق معنوی ندارند مگر اینکه عضو این کنوانسیون یا معاهدهٔ حق مؤلف وایپو باشند به اختیار قانونگذاران ملی وا نهاده شده است.

۵-۲ـ حقوق مالی پدیدآورندگان شامل حق انتشار و تکثیر (عوض مالی انتشار و تکثیر)، حق ترجمه، حق اقتباس و تبدیل و نمایش و عرضه به طرق گوناگون، ضبط صوتی و تصویری، حق تعقیب، حق اجاره، توزیع و ارسال برای دسترسی عمومی است و اینها نیز حداقلهایی هستند که جز در موارد مجاز اعمال حق شرط، باید در قوانین داخلی نیز انعکاس یابند.

۶_ حداقل مدت حمایت از حقوق مالی، علاوه بر طول حیات پدیدآورنده، ۲۵ تا ۵۰ سال پس از مرگ وی است که وراث یا قائم مقام قانونی دیگر از آن بهرهمند می شوند و اگر پدیدآورنده، شخص حقوقی باشد مبدأ محاسبه این مدتها، پایان سال اول انتشار مجاز اثر و در

صورت عدم انتشار مجاز، تاریخ ایجاد اثر است و اگر اثر، سینمایی باشد، مبدأ محاسبه، تاریخ انتشار مجاز اثر و یا تاریخ دسترسی مجاز عموم مردم به آن خواهد بود. البته در مواردی استثنایی نظیر آثار عکاسی و هنرهای دستی مدت حمایت به زمان کمتری بین ۱۰ تا ۲۵ سال از تاریخ اولین انتشار و تولید کاهش یافته است.

۷_ حمایت از حقوق غیرمالی علاوه بر طول حیات پدیدآورنده پس از مرگ وی و حداقل تا زمان زوال حقوق مالی قائم مقام او ادامه می یابد و البته این اجازه داده شده است که کشورهای متعاهد حسب باورها و واقعیات موجود داخلی، برخی از حقوق غیرمالی را با مرگ پدیدآورنده پایان یافته مقرر کنند اما روشن است که برخی از این حقوق همانند حق نام، همیشگی و غیرقابل زوال هستند.

۸ـ حداقل مدت حمایت از آثار بدون نام یا با نام مستعار (ناشناخته) ۵۰ سال پس از زمانی است که در دسترس عموم قرار گرفتهاند.

۹_ در کنوانسیونهای بین المللی حق مؤلف به خصوص در دو کنوانسیون ژنو و پاریس و نیز موافقتنامه تریپس، مقررات خاصی به نفع کشورهای در حال توسعه پیش بینی شده است تا این کشورها بتوانند در عین الحاق به این کنوانسیونها، به نحو مطلوبی از دستاوردهای فکری، علمی، فنی، هنری و ادبی کشورهای پیشرفته در راه پیشرفت و توسعه همه جانبهٔ خویش استفاده کنند و نگرانی از هزینههای سنگین پرداخت حقوق مالی پدیدآورندگان آثار فکری که مانع بزرگی در این راه به شمار می رود، مرتفع گردد و بدین ترتیب در عین تأمین و حفظ نظم حقوقی عادلانه بین المللی در زمینه حقوق پدیدآورندگان آثار فکری علمی، ادبی و هنری، مصالح کشورهای در حال توسعه نیز رعایت شود.

۱۰ علی رغم انعقاد موافقتنامه تریپس در ۱۹۹۴ و معاهدهٔ وایپو در ۱۹۹۶، هنوز هم شالوده و اساس رژیم حقوقی حاکم بر آثار علمی، ادبی و هنری را کنوانسیون برن ۱۸۸۶ (با اصلاحات بعدی)، تشکیل می دهد.